

De dödas skuld

Ändamålsenlig dödsboförvaltning och borgenärsskydd

Ville Trygg

Uppsats i Handelsrätt

VT 2017

Handledare: Marie Appelstrand

LUNDS UNIVERSITET
Ekonomihögskolan

Sammanfattning

Denna uppsats avhandlar förvaltningen av dödsbo och det skydd som borgenärer har för sina fordringar både enligt ärvdabalken och enligt annan lagstiftning. Den rättsliga reglering som omgärdar dödsboförvaltning är till åren kommen och är i visst behov av att sättas i en nutida kontext. Uppsatsen utmynnar i slutsatsen att samtidigt som borgenärsskyddet är starkt, främst med avseende på ärvdabalkens krav på ändamålsenlig förvaltning innebärandes att borgenärer efter begravnings- och boutredningskostnader får ut betalning medan de som grundar sin rätt på benefika grunder får stå tillbaka. Samtidigt har ett tydligt krav på den som förvaltar dödsboet att verka i enighet med dödsboförvaltningens ändamål hittats. Diskussion kan föras om det utgör en lojalitetsplikt. Dödsboets status som konsument eller ej framstår som en fråga att utreda vidare.

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Bakgrund	1
1.2	Syfte och frågeställning	2
1.3	Avgränsningar	2
1.4	Metodologiska reflektioner	3
1.5	Material	4
1.6	Disposition	4
2	Dödsboet	6
2.1	Allmänt om dödsboet	6
2.1.1	Dödsboets övergripande ändamål	6
2.1.2	Dödsboets bildande	7
2.1.3	Dödsboets avveckling	7
2.2	Dödsboets intressenter	8
2.2.1	Allmänt om dödsboets intressenter	8
2.2.2	Dödsbodelägare	8
2.2.3	Legatarie och ändamålsbestämmelse	9
2.2.4	Övriga intressenter	10
2.3	Dödsboets ställning och dess förvaltning	10
2.3.1	Dödsboets personlighet	10
2.3.2	Dödsboets övertagande av tillgångar och skulder	11
2.3.3	Begränsningar av dödsboets rättshandlingsförmåga (främmande åtgärder)	12
2.3.4	Särskild ordning för begravningsrelaterade kostnader	13
2.4	Dödsboet som konsument	14
2.4.1	Allmänt om dödsboets konsumenträttsliga status	14
2.4.2	Dödsboet och alternativ tvistlösning i konsumentförhållanden	15
2.5	Dödsboets förvaltare (dödsboförvaltning)	17
2.5.1	Allmänt om dödsboets förvaltare	17
2.5.2	Delägarförvaltning (gemensam förvaltning)	17
2.5.3	Boutredningsmannaförvaltning	18
2.5.4	Exekutorsförvaltning	21
2.6	Förvaltares skadeståndsansvar	22
2.6.1	Allmänt om förvaltares skadeståndsansvar	22
2.6.2	Förvaltares skadeståndsansvar enligt 18 kap. 6 § ärvdabalken	23
2.6.3	Förvaltares skadeståndsansvar enligt 19 kap. 18 § ärvdabalken	23

2.7	Fullgörande av dödsboets avveckling	24
2.7.1	Allmänt om dödsboavvecklingsfullgörande.....	24
2.7.2	Arvskifte och registrering av bouppteckning	24
2.7.3	Samlevnad i oskiftat bo	25
2.8	Dödsboets skulder	26
2.8.1	Allmänt om dödsboets skulder	26
2.8.2	Dödsboets skuld ur ett historiskt perspektiv	27
2.8.3	Dödsboets erläggande av betalning för skuld	28
2.8.4	Återgång av bodelning och arv	29
3	Borgenärsskydd	31
3.1	Inledning till borgenärsskydd.....	31
3.2	Exekution	31
3.2.1	Allmänt om exekution.....	31
3.2.2	Specialexekution (utsökning).....	31
3.2.3	Generalexekution (konkurs).....	32
3.3	Kallelse av okända borgenärer	34
4	Analys och slutsatser	35
4.1	Dödsboet och borgenärsskyddet.....	35
4.2	Ändamålsenlig förvaltning och ”lojalitetsplikt”	35
4.3	Dödsboets skiftande rättsliga status	36
4.4	Dödsboets död och uppståndelse.....	37
4.5	Dödsboets ”förmånsrätter”	37
4.6	Avslutande anmärkningar	38
5	Abstract.....	39
6	Referenser.....	40

1 Inledning

1.1 Bakgrund

Människan har i alla tider dött. Medan människan ännu är i livet förvärvar hon i varierande slag rättigheter och skyldigheter, vilka ur ett rättspolitiskt och marknadsekonomiskt perspektiv svårligen abrupt och oreglerat skulle kunna upphöra i dödsögonblicket. Det är inte skulden som dör, utan människan. Bilen eller huset försvinner inte bara för att dess ägare gör så. En möjligen morbida ansats, men ack så nödvändig.

Den kvarlåtenskap som den avlidne efterlämnar sig blir inkråmet i dödsboet som bildas för att utreda den avlidnes tillgångar och skulder samt vem som skall överta dessa. Syftet med dödsboet är alltid att det skall avvecklas och att boet skall skiftas. Vid varje likvidation uppstår en rad frågor som måste regleras och vid dessa kan flera intressekonflikter tänkas uppstå. En sådan tänkbar intressekonflikt är den mellan dödsbodelägarna och boets borgenärer; vilken också är den som är föremål för denna uppsats studium.

Samtidigt uppstår också en konkurrenssituation mellan den avlidnes och arvingarnas borgenärer. En fysisk persons död skulle kunna liknas vid en tvångslikvidation, en legalt påkallad avveckling, med dödsboet som tillfällig samfällighet i väntan på slutreglering; för att återknyta till den historiska formuleringen av dödsboets konstitution: en samfällighet utan rättspersonlighet.¹

Dödsboet är klassifikationsmässigt att anse som en gren av familjerätts träd. Trots detta tangerar ämnet även andra rättsområden, såsom sakrättsliga, fordringsrättsliga och associationsrättsliga för att nämna några. Det förefaller också te sig som så, vilket kommer att preciseras nedan, att studiet av familjerätt är något oprioriterat i Sverige. Härigenom kommer uppsatsen att ha inomvetenskaplig relevans då utredandet av gällande rätt på uppsatsens område inte företagits i närtid. Då dödsboet är en konstruktion som alla människor kommer att få befatta sig med som anhörig och därmed dödsbodelägare, och inte omöjligt som borgenär, fyller uppsatsen även en utomvetenskaplig relevans.

Det nyss sagda skall på intet sätt ses som en föreställning om att vattentäta skott åtskiljer rättsområdena från varandra. Sakrättsens område ligger i vissa avseende närmast att betrakta inom familjerätten, exempelvis bestämmelser om omsättningsförbud och ändamålsbestämmelser.²

¹ Se t.ex. Karlgren, 1929, s. 284 f.

² Jfr Millqvist, 2015, s. 21

Under uppsatsens författande har författaren upplevt att den språkdräkt som normalt omgärdar dödsboförvaltningen är begränsande och därför kommer förvaltningen som sådan och den som utför förvaltningen att separeras och kläs med nya begrepp.

1.2 Syfte och frågeställning

Denna uppsats syftar till att undersöka förhållandet mellan dödsbodelägarer, borgenärers och tredje mans intresse i boet; särskilt syftar uppsatsen till att utreda och analysera borgenärernas sakrättsliga skydd och dödsbodelägarer, testamentsexekutors och boutredningsmans ansvar för förvaltningen.

Härav är uppsatsens frågeställningar som följer.

”Vad har borgenärer för skydd av sin fordran och vad har dödsbodelägarer, testamentsexekutor och boutredningsman för ansvar för dödsboets förvaltning?”

”Vilken betydelse har begreppet ändamålsenlig förvaltning av dödsbon för borgenärers skydd?”

1.3 Avgränsningar

Denna uppsats kommer, i enighet med uppsatsens syfte, inte att behandla den successionsrättsliga dimensionen av dödsboet, således kommer inte testamentsrätt eller annan arvsrätt att inrymmas om det inte är nödvändigt för fullföljandet av uppsatsens syfte. Uppsatsen kommer exempelvis inte att fördjupa sig i vem som är dödsbodelägarer utan inrikta sig på deras befogenheter jämväl ansvar. På samma vis kommer testamente och dess giltighet och ogiltighet samt verkan därav ej heller behandlas. Gränsdragningen mellan universell testamentstagare och legatarie avgränsas också bort. Bodelning enligt äktenskapsbalken (1987:230) eller sambolag (2003:376) kommer inte att behandlas i uppsatsen. Regleringen av försäkringar och dess förmånstagare i dödsbon kommer inte att behandlas.

Uppsatsen kommer inte att beakta de specialregler som gäller för jordbruksfastigheter eller när omyndig är dödsbodelägarer, ej heller kommer de till antalet försumbara dödsbon som involverar fideikommiss att behandlas i uppsatsen. Allmänna arvsfonden kommer också att lämnas utanför uppsatsen.

Den växande sektorn med privata boutredningsmän som intar en syssломannaliknande ställning till dödsbodelägarer som anlitat dem måste tyvärr av tids- och utrymmesmässiga skäl avgränsas bort.

1.4 Metodologiska reflektioner

Förevarande uppsats är ett rättsvetenskapligt arbete syftandes till att utröna gällande rätt. Ett ganska intetsägande uttalande om det inte kompletteras. Som övergripande metodologisk utgångspunkt kommer rättsdogmatiken att användas, vilket också säger sig självt om uppsatsen syftar till att studera den gällande rätten.

Kleineman uttalar att rättsdogmatiken syftar till att besvara frågan ”*Vad gäller i detta fall?*”, givetvis under förutsättningen om att frågan är av juridisk natur. Det är med andra ord ett sökande i de juridiska källorna som måste företas. Uttalande av sådant slag ställer yttermera frågor, viktigast den om vad som utgör juridiska källor och deras inbördes rangordning.³

Den metod som åtminstone med avseende på svensk rätt som är relevant för att bedöma av källans natur är rättskällevärdet. I denna framställs källornas auktoritetsordning, med fallande hierarkisk ordning: lag, förarbete, praxis och doktrin. En alternativ framställning av det nyss nämnda, men som ändå får anses var kompatibel är Peczenik som delar in källorna i ska, bör och får. Vilka källor skall domstolen använda, vilka bör de använda och slutligen vika får de använda? Lagstiftningen framträder här som ett klart skall, förarbeten och praxis tillhörandes bör; där endast när särskilda skäl talar emot det får lämnas därhän. Avslutningsvis, får, dit doktrinen räknas.⁴

Doktrinen är trots sin placering i rättskällevärdet viktig i det rättsdogmatiska studiet. Den bidrar till den kollektiva kunskapen och förståelsen av rätten. På sätt och vis utgör även denna uppsats en del av doktrinen, vid företagande av en vid tolkning av begreppet. Detta leder osökt in på nästa, fundamentala, fråga gällande doktrinen. Stor vikt måste fästas vid vem uttalandet kommer från. Vilken auktoritet besitter verket? Denna fråga återkommer även för de andra rättskällorna men, ter sig kanske där tydligare i att riksdagen har högre auktoritet än regeringen och att Högsta domstolen har högre auktoritet än en underrätt.

En viktig funktion fyller även den juridiska argumentationen, i det att doktrinen inte är fastställd. Det är således inte tillräckligt att auktoriteten är att anse som hög, utan den argumentation och redovisning av slutledningen till det rättsvetenskapliga uttalandet fyller en essentiell funktion.⁵

En viktig skiljelinje som gör sig gällande är att juridiken är systemintern och kan liknas vid att befinna sig på spelplanen, medan andra metodologiska angreppssätt på juridiken, exempelvis samhällsvetenskaplig sådan, är extern och juridiken ses då från läktaren.

Denna uppsats baseras till stor del på, vilket kommer att framgå av materialavsnittet, ett äldre material. Detta medför problematik med avseende på den rättsdogmatiska metoden och rättskällevärdet. Eftersom en rättskälla i Sverige har ett högre värde desto senare den har tillkommit måste viss försiktighet iakttas vid uttalanden om gällande rätt som baseras på äldre material och ett kontinuerligt

³ Kleineman, 2013, s. 21 ff.

⁴ Peczenik, 1995, s. 35 ff.

⁵ Peczenik, 1995, s. 30 f.

resonemang föras om huruvida dessa källor fortfarande ger uttryck för den gällande rätten.

1.5 Material

Givet en rättsdogmatisk studie följer att rättskällor används som material. Detta avsnitt blir intimt förknippat med det nyss skrivna och om en högre teoretisk ansats skulle appliceras skulle den troligen resultera i en fråga om hönan och ägget. Materialet följer av metoden, precis som metoden följer av materialet.

Vid valet av material följer det att en viss försiktighet intages. I ovanstående stycke har talats om bedömning av en källas auktoritet, här passar det sig också att nämna själva åldern på källan. Något som följer av svensk rätt är att nyare lag har företräde framför äldre. Härav följer också att praxis och doktrin som är närmre i tiden med stor sannolikhet kan tänkas ge en mer korrekt bild av gällande rätt och att den studie som här avses företagas följaktligen får en mer adekvat slutsats.⁶

Uppsatsen kommer till stor del att vara beroende av förarbeten och då avses förarbete till ärvdabalken med framför allt förarbetet till den numera upphävda boutredningslagen. Detta eftersom lagberedningens arbete med boutredningslagen är synnerligen välarbetat, men även på den grund att bestämmelserna i boutredningslagen endast genomgick redaktionella förändringar när de införlivades i nya ärvdabalken. Det äldre förarbetet har därför fortfarande stort värde. Som komplement till dessa kommer Gösta Walins och Göran Linds kommentar till ärvdabalken att användas. Uppsatsen kommer även att till stor del bygga på rättsfall. Även annan litteratur och offentligt tryck kommer att användas där det finnes lämpligt.

I uppsatsen kommer avgöranden från Allmänna reklamationsnämnden (ARN) att användas för att utreda hur konsumenträttslig lagstiftning appliceras på dödsbon. Dessa avgöranden är rekommendationer och har i förhållande till domstolsavgöranden ett mer kortfattat redogörande för domskälen. En viss försiktighet måste således intas vid användandet av detta material.

1.6 Disposition

Efter det inledande kapitel som nu läses följer kapitel två, bestående av en redogörelse för dödsboets ställning, dödsboförvaltningens syfte och legala ramar samt dödsboförvaltares ansvar för förvaltningen. I kapitel tre kommer vissa borgenärsskyddsfrågor att redogöras för som ligger utanför successionsrättsliga

⁶ Jfr Peczenik, 1995, s. 41 f.

källor. Avslutningsvis i fjärde kapitlet kommer en analys att följa syftandes att besvara uppsatsens frågeställning.

2 Dödsboet

2.1 Allmänt om dödsboet

2.1.1 Dödsboets övergripande ändamål

Dödsboet är en särskild konstruktion i den svenska rättsordningen och är specifikt anpassad jämväl inrättad för att överta förvaltningen av den avlidnes tillgångar, skyldigheter och egendom. Som skrivits i inledningen till uppsatsen har människan alltid dött. Således finns också tidiga rättsprinciper som går att spåra tillbaka till både den romerska och den äldre germanska rätten. Det finns en tydlig skiljelinje mellan den romerska och den germanska ordningen, främst med avseende på den avlidnes skulder och hur dessa kunde ärvas eller ej. Enligt den romerska rätten var huvudprincipen att den avlidne ur ett rättsligt perspektiv inte betraktades som död, utan att denne fått fortsatt liv i arvingen. I den germanska traditionen ansågs kvarlåtenskapen separerad från personen och arvingarna, varmed borgenärers krav kunde riktas mot den avlidnes kvarlåtenskap, men ej mot arvinge.⁷

Gemensamt för båda synsätten, och de synsätt som tydliggörs i den svenska rättens framväxt på successionsrättens område, är borgenärernas ställning. Den ursprungliga ärvdabalken i 1734 års lag stadgade, springandes ur den germanska rätten, att skulder ej kunde ärvas, även om detta uttalande inte är helt rättvisande, vilket återkommer nedan. Således har den avlidnes kvarlåtenskap alltid i modern tid ansetts inneha en särskild ställning. Gällande arvingars ansvar för dödsboets skulder berörs detta mer explicit under 2.7.⁸

Ur förståelsen för den historiska framväxten framträder också en process mot att tydliggöra och säkra den intresseavvägning som de tidiga rättsordningarna behandlar. Detta blir ett varför till det som utgör dödsboets syfte.

Dödsboets övergripande ändamål är avveckling. Tanken är aldrig att dödsboet skall bestå och dödsboförvaltningen skall inrikta sig på att på att avsluta den avlidnes juridiska jämväl ekonomiska liv, när den avlidnes fysiska dito redan utsläcks. Lagberedningen uttalar tydligt att samtliga rättsägarens intressen skall

⁷ SOU 1932:16, s. 51 ff.

⁸ SOU 1932:16, s. 74 f.

tillvaratagas vid dödsboförvaltningen och att varje förvaltningsåtgärd skall ha detta syfte.⁹

Yttermera följer av 18 kap. 3 § ärvdabalken (1958:637) att rättshandlingar som är främmande för dödsboförvaltningen ej kan medföra bindande verkan mot boet med mindre än att tredje man var i god tro. Bestämmelsen aktualiserar kravet på att förvaltningsåtgärder skall överensstämma med dödsboets syfte. Uppsatsen återkommer till bestämmelserna i 18 kap. 3 § under 2.3.3.¹⁰

2.1.2 Dödsboets bildande

Dödsboet bildas vid en fysisk persons död. Dödsboets bildande kommer till uttryck i förarbetsuttalanden där det omnämns att dödsboet inträder direkt vid arvlåtarens död. Något mer utvecklat resonemang tycks ej finnas och egentligen vara obehövt genom dödens definitiva natur.¹¹

Av närstående relevans gällande dödsboets bildande är hur dödsboet övertar den avlidnes rättsförhållanden och egendom vilket behandlas nedan under 2.3.2.

2.1.3 Dödsboets avveckling

Inbegripet i dödsboets syfte är, som ovan konstaterats, dödsboets avvecklande. Huvudregeln för när dödsboet är avvecklat är när arvskifte har förrättats. I viss mån ligger således tidpunkten i dödsbodelägnas händer ty de kan vänta med att skifta boet, yttermera kan de avtala om samlevnad i oskiftat bo, vilket redogörs för närmare under 2.8. Denna delägarrådighet över boet är dock underkastad legala begränsningar. Dessa begränsningar är hänförliga till hindrande, eljest förbud och återgång av arvskifte och kommer således att redogöras för under 2.7.

I ett fall, nämligen när dödsboet har en ensam dödsbodelägare, kan dödsboets avveckling ej definieras såsom när arvskifte har förrättats då detta omöjligen kan ske. I förevarande fall övergår hela den förmögenhetsmassa som utgör kvarlåtenskapen till en ensam successor. Istället för att se arvskiftet som brytpunkten för när avveckling skett följer den något lösare synen på att dödsboet får anses avvecklat när dödsboets förmögenhetsmassa ej längre är belastat med skulder, legat eller sakrätter. Således när dödsboet fullgjort sina skyldigheter gentemot tredje man. I de fall dödsboet med fog förmodas vara solvent anses dödsboförvaltningen vara avslutad med registreringen av bouppteckningen.¹² Detta förhållande är också något som följer av Högsta domstolens (HD) uttalande i NJA 1989 s. 452 där dödsboets egendom ansågs efter bouppteckningen kunna utmätas för den enskilda dödsbodelägnas skulder.

⁹ SOU 1932:16, s. 110.

¹⁰ Wallin & Lind II, s. 70.

¹¹ SOU 1932:16 s. 96.

¹² Wallin & Lind II, s. 54 f.

Även om dödsboet uppfattas som avvecklat i och med att arvskifte har genomförts, eller i fallet med ensam dödsbodelägare bouppteckningen registrerats, kan dödsboets avveckling återgå och dödsboet därefter uppträda som part i en rättsprocess. Härav följer att varken arvskiftet eller registreringen av bouppteckningen utgör definitiva slutpunkter för om dödsboet är avvecklat eller ej.

Se nedan under 2.7 för fullgörandet av dödsboets avveckling.

2.2 Dödsboets intressenter

2.2.1 Allmänt om dödsboets intressenter

Dödsboet är som juridisk person och särskilt rättssubjekt föremål för annan som har intresse i dödsboet. Dessa som hädanefter kommer att kallas intressenter¹³ härleder sin rätt antingen specifikt till ärvdabalken och den särordning som dödsboet är behäftat med eller av allmänna civilrättsliga principer.

I 19 kap. 1 § ärvdabalken finns en förteckning över vilka intressenter som kan påkalla att dödsboet avträds till förvaltning av boutredningsman. Dessa är dödsbodelägare, legatarie, den som har intresse av att ändamålsbestämmelse fullgörs, borgenär och slutligen ”den som står i ansvar för betalning av gäld efter den döde”.

2.2.2 Dödsbodelägare

Dödsbodelägare utgör en krets av personer med särskilt intresse i dödsboet. Enligt 18 kap. 1 § ärvdabalken är efterlevande make eller sambo, arvingar och universella testamentstagare dödsbodelägare. Dödsbodelägarskapet bygger således på legal reglering och den avlidnes särskilda förordnande. Den avlidne kan således i stort sätt förfoga över vem som är dödsbodelägare genom testamente och eget leverne.

Bröstarvingar har ett särskilt skydd i det att de har rätt till laglott (7 kap. ärvdabalken) och kan därför, efter sitt avlande, ej göras arvlösa med följd av en given ställning som dödsbodelägare, med mindre än eget indirekt samtycke genom underlåtenhet i att begära jämkning av presumtivt testamente. Efterlevande makes och sambos delägarskap springer primärt ur deras intresse i det gemensamma bohatet. Således, i de fall de inte också är arvingar, avslutas deras delägarskap så snart bodelning skett. Detta har effekten att sambo, vars rätt att påkalla bodelning

¹³ Begreppet ”intressenter i boet” förekommer bl a i Domstolsverkets handbok (8.1.4).

enligt sambolagen är frivillig, är dödsbodelägare fram till dess att sådan begäran avstås eller förfaller genom försuttenhet av tid (8 § sambolagen).¹⁴

Vem som är dödsbodelägare är såldes inte fixerat och kan komma att ändras under boutredningens gång.¹⁵ I NJA 1971 s. 109 förelåg tvist, förvisso enligt 3 kap. 8 § ärvdabalken i äldre lydelse, om makarna efter hemskillnad åter flyttat samman eller ej; detta med effekten av om den efterlevande maken hade rätt att ingå i kretsen av dödsbodelägare. I målet fann HD:s majoritet att då tvist om förhållandet förelåg skulle maken anses vara dödsbodelägare till dess förhållandet var klart utrett.

I vissa fall saknar dödsbodelägare rätt att förfoga fritt över sin ställning. Så är fallet ifall delägaren är i konkurs, varvid konkursförvaltaren övertar bland annat rätten att delta i arvskifte. Ett annat fall är när dödsbodelägare avlider, då inträder den avlidne dödsbodelägarers dödsbo som dödsbodelägare i den först avlidnes dödsbo.¹⁶

2.2.3 Legatarie och ändamålsbestämmelse

Gemensamt för både legatarie och förmånstagare av ändamålsbestämmelse är att dessa tillkommit efter testamentariskt förordnande. Således utgör legatet eller ändamålsbestämmelsen ett partiellt brytande av den legala arvsordningen i motsats till testamentariska förordnanden innebärandes att person likställs med legal arvinge.¹⁷

Härav följer att varken legatarie eller förmånstagare av ändamålsbestämmelse är dödsbodelägare utan intar en mellanställning mellan dödsbodelägarerna och de övriga intressenterna, ty legatet och ändamålsbestämmelsen härrör från benefikt fång i likhet med dödsbodelägarers, men ger ingen rätt att delta i förvaltningen av dödsboet. Ej heller äger legatarien och förmånstagare av ändamålsbestämmelse någon andel utan riktar sitt intresse mot en eller flera specifika, avskilda, delar i boet.

Legatarie är den som är innehavare av ett legat. Jämlikt 11 kap. 2 § ärvdabalken skall legat utgå av oskiftat bo och inte räknas som en del av viss lott. Således erhåller legatarien in dubio ett direkt anspråk mot dödsboet, i motsats till vad den universelle testamentstagaren och arvingen, vilka till sin form får vad som blir över. Emellertid kan testamentet vara utformat så att ett legat skall utgå av viss delägarers lott i dödsboet.¹⁸

Ändamålsbestämmelse innebär ett förordnande om förpliktelse som inte medför någon rätt för ett visst rättssubjekt. Trots detta har bland annat arvingar, arvingars barn, presumtiv boutredningsman och testamentsexekutor rätt att föra talan mot den som har att verkställa ändamålsbestämmelse om denne underlåter detta enligt 22 kap. 7 § ärvdabalken. Då ändamålsbestämmelsen avser allmännyttigt ändamål kan

¹⁴ Walin & Lind II, s. 26 ff.

¹⁵ Walin & Lind II, s. 38 f.

¹⁶ Walin & Lind II, s. 266.

¹⁷ Jfr Malmström & Saldeen, 1991, s. 107 ff.

¹⁸ Malmström & Saldeen, 1991, s. 107 f.

även länsstyrelsen väcka talan därom. För verkställande av ändamålsbestämmelser gäller enligt 22 kap. 6 § ärvdabalken samma bestämmelser som för legat.¹⁹

Ändamålsbestämmelse är till sin karaktär lik en stiftelse.²⁰

2.2.4 Övriga intressenter

Dödsbodelägare, legatarie och förmånstagare för ändamålsbestämmelse utgör intressenter i dödsboet på grundval av benefikt fång. Övriga intressenter i dödsbon utgörs förenklat av de som hänför sitt intresse till oneröst fång. Dessa övriga intressenter kan i dödsbosammanhang delas in i två undertyper, även om sådan uppdelning snarare springer ur en tematisk förståelse än ur en av lagstiftaren omnämnd uppdelning.

Den ena typen av övriga intressenter utgörs av de vilka jämlikt 19 kap. 1 § ärvdabalken kan påkalla boutredningsmannaförvaltning av dödsbon. Dessa intressenter är borgenärer och ”den som står i ansvar för betalning av gäld efter den döde”. Denna typ av övriga intressenter erhåller med andra ord särskilda rättigheter enligt successionsrättsliga bestämmelser i motsats till den andra typen som uteslutande till obligationsrätten. Den andra typen utgörs såldes av parter mot vilka dödsboet har förpliktelser som uppstått på annan grund än de som omnämns i ärvdabalken.

2.3 Dödsboets ställning och dess förvaltning

2.3.1 Dödsboets personlighet

Dödsboet är en juridisk person. Framväxten av denna slutsats har historiskt sett inte varit självklar. Före ikraftträdandet av boutredningslagen 1933 var rättsläget på området svårtolkat även om den gängse uppfattningen måste ses vara att dödsboet saknade ställning som juridisk person.²¹

Synen på dödsboet före boutredningslagen var som nämnts i inledningen en samfällighet utan rättspersonlighet.²² Winroth framlyfter borgenärsskyddet som en initial förståelse av samfällighetstanken. En egendom, förvaltd av arvingarna, men som ändå måste hållas åtskild från arvingarnas egen så att de senares borgenärer inte skall förfördelas framför den förstes. Möjligheten för borgenär att söka

¹⁹ Walin & Lind II, s. 257-261.

²⁰ Se t.ex. Karlgren, 1951.

²¹ Jfr Malmström & Saldeen, 1991, s. 88 f.

²² Karlgren, 1929, s. 284.

dödsboet i konkurs framhålls särskilt.²³ Den praktiska innebörden av avsaknaden av rättspersonlighet är att samtliga förehavanden direkt hänfördes till de enskilda delägarna samtidigt som förmögenhetsmassan fortfarande var underkastad begränsande bestämmelser.²⁴

Efter att boutredningslagen ersatts av den nya, nu gällande ärvdabalken, överfördes dödsboets status som juridisk person ohotat, vilket framgår genom Ärvdabalkssakkunnigas utlåtande där boutredningslagens bestämmelser på området lyfts in utan ändringar och utan särskilda överväganden.²⁵ Dödsboets status som juridisk person bekräfts också ytterligare i 20 kap. 1 § ärvdabalken (1970:994) som stadgar att dödsbon kan söka lagfart för fastighet. Vidare föreskriver inkomstskattelagen (1999:1229) 4 kap. dödsboets skattskyldighet både för den avlidnes inkomster och för dödsboets.

Även om dödsboet alltså anses vara en juridisk person blir denna definition i viss mån sekundär. I motivet till boutredningslagen kommer också denna åsikt till uttryck; ty huruvida dödsboet utgör en juridisk person eller ej rör sig snarare om definitionen av begreppet juridisk person, än om dödsboets beskaffenhet.²⁶

Dödsboet utgör en särskild förvaltningsform av en förmögenhetsmassa som besitter en egen rättspersonlighet. Detta kommer till uttryck i det faktum att universalarvingar erhåller en andelsrätt av boet och är underkastade vissa regler för hur förvaltningen av denna förmögenhetsmassa skall förvaltas. Dessutom är förmögenhetsmassan belastad med förpliktelser samtidigt som den skall hållas separerad från arvingarnas ekonomi. Förmögenhetsmassan kan dock ånyo, med begränsningar som redogörs för nedan, belastas med ytterligare förpliktelser.²⁷

Trots dödsboets tydliga ställning som juridisk person är den inte att anse som en association. Nial uttrycker tydligt att de egendomsförhållanden som springer ur benefika fång ej skapar ett bolag eller förning, utan endast ett samäganderättsförhållande. En association, menar Nial, skapas genom avtal.²⁸

2.3.2 Dödsboets övertagande av tillgångar och skulder

Dödsboet övertar den avlidnes tillgångar och skulder. Detta övertagande sker genom ett omedelbart inträdande i förpliktelserna och dödsboet är således behörigt att ögonblickligen utöva de rättigheter som tillkommit den avlidne.²⁹

Lagberedningen specificerar detta ytterligare i att det är samtliga rättsförhållanden som övergår till dödsboet, utom de som den avlidne enkom personligen kan utöva, i det skick de befinner sig vid arvlåtarens avlidande.³⁰

²³ Winroth, 1909, s. 36.

²⁴ Jfr Malmström & Saldeen, 1991, s. 88.

²⁵ SOU 1954:6, s. 121.

²⁶ SOU 1932:16, s. 96 f.

²⁷ Jfr SOU 1932:16, s. 96 f.

²⁸ Nial & Hemström, 2007, s. 42 f.

²⁹ Walin & Lind II, s. 38.

³⁰ SOU 1932:16, s. 109.

Nordling uttryckte denna ordning i en bildlig liknelse om boets och arvingarnas upprätthållande av formen för den avlidnes personlighet sedan anden flytt denna.³¹

I NJA 1914 s. 45 fann HD att dödsboet hade rätt att förhindra ett utlämnande av ett skuldebrev som enligt den avlidnes instruktion skulle utlämnas till tredje man efter sin död. Eftersom dödsboet ofördröjligen övertar samtliga rättigheter och skyldigheter var dödsbodelägarna samfällt behöriga att ändra den avlidnes instruktion. Nämnas skall att instruktionen ej var upptaget i testamente.

2.3.3 Begränsningar av dödsboets rättshandlingsförmåga (främmande åtgärder)

Dödsboet är ej fritt att företaga vilken rättshandling det önskar. Ytterst är dödsboets rättshandlingsförmåga underkastat kravet på ändamålsenlighet. Som nämnts ovan är, enligt 18 kap. 3 § ärvdabalken, åtgärder för dödsboets räkning som inte överensstämmer med förvaltningens ändamål ej bindande mot tredje man, visserligen förutsatt dennes goda tro.

En skillnad i regleringen mellan dödsbodelägares och övrigas skydd mot dessa för dödsboförvaltningen främmande åtgärder framträder tydligt. Eftersom begränsningen av åtgärder som dödsboet kan företa med bindande verkan syftar till ett tillvaratagande av den som har rätt i boets intressen fullgörs dödsbodelägarnas ansvar redan genom kravet i 18 kap. 1 § ärvdabalken om enhällighet vid delägarförvaltning medan exempelvis borgenärs eller legataries skydd är svagt utan kompletterande bestämmelser.³²

Omformulerat innebär ändamålsenlig förvaltning i dödsboavvecklandet att egendomen primärt skall användas för att betala den dödes skulder och därefter endast i sådan utsträckning att det ”ger ett bättre utgångsläge för delning”.³³

Härav, vilket också direkt följer av 18 kap. 3 § ärvdabalken, att nya rättshandlingar som dödsboet företar och som således inte är hänförliga till den avlidens förehavanden skall begränsas till begravning samt boets uppteckning, vård och förvaltning som är behövligt för fullgörandet av dödsboets ändamål.³⁴ Annorlunda uttryckt, att förvaltningen sker på så sätt att behållningen i boet i största möjliga mån bevaras i boet, efter att skulder betalats och legat utgivits.³⁵

Godtagbara åtgärder exemplifierar lagberedningen som arbetsavtal av varierande slag eller befattning med nyttjanderätter eller panträtter. Den grundprincip som framträder för bedömning om huruvida en åtgärd är främmande för förvaltningen eller ej är om den uppstådda skuld som belastar förmögenhetsmassan kan svara mot ett värde som tillförs boet. Skulle däremot inget värde tillföras boet faller en sådan rättshandling utanför dödsboförvaltningen och

³¹ Nordling, 1892, s. 93.

³² Walin & Lind II, s. 70.

³³ Ibid.

³⁴ Ibid.

³⁵ SOU 1932:16, s. 132 f.

erhåller ej bindande verkan för boet. Med skuld i detta avseende likställs gåvor och andra rättshandlingar av benefik karaktär. Återkommande är resonemanget om fullgörande av dödsboets ändamål och inskränkningen måste ske eftersom ny skuld som belastar boet konkurrerar med den skuld som den avlidne hade. Avslutningsvis kan således sägas att varje särskild åtgärd måste bedömas utefter sin behövlighet för fullgörandet av dödsboets syfte.³⁶

I anslutning till detta kan nämnas att HD i NJA 1895 s. 161 har uttalat att även vissa kostnader i nära anslutning till begravning och gravvård skall anses ingå i dödsboförvaltningens ändamål, i detta fall anordnande av minnesstund. Även om rättsfallet är synnerligen till åren kommet ger det uttryck för den sedvana som finns.

Trots det nyss sagda om obundenhet av förvaltningen främmande åtgärder, kan bundenhet uppstå, eftersom regeln är behäftad med ett tredjemansskydd underställt ett godtrosrequisit, vilket också följer av 18 kap. 3 § ärvdabalken. Enligt lagberedningens uppfattning innebär god tro att tredje man inte insett eller bort inse att rättshandlingen ej var behövlig ”för begravningen eller för boets uppteckning, vård eller förvaltning”. Ett utlåtande som förvisso kan tolkas extensivt då tredje man sällan besitter närmare kunskap om det specifika dödsboets beskaffenhet. Samtidigt syftar bestämmelsen till att dödsboets förehavanden skall begränsas till de absolut mest nödvändiga. Härav följer också lagberedningens uttalade om att bestämmelsen inte får givas en så pass extensiv innebörd att bestämmelsen om främmande åtgärder urholkas, och utlåter sig härvid snarare om att en presumtion torde råda att belastning av dödsboet är främmande för dödsboförvaltningens ändamål. Denna presumtion blir starkare i takt med skulds ökande och obehövlighet för allmän egendomsförvaltning. Däremot kan det inte i allmänhet krävas att den som med dödsbo ingår avtal av enklare slag skall göra någon efterforskning om handlingens dödsboförvaltningsändamålsenlighet. Förevarande bestämmelse är även tillämplig på de fall där dödsboet driver rörelse, eftersom den avlidne gjort så i egenskap av fysisk person, och de skulder som i rörelsen uppstår är att betrakta som boets skulder.³⁷

Befintlig skuld i dödsboet som omförhandlas, förlängs eller där skuldebrev ersätts med annat vid avbetalning är inte att anse som ny skuld i boet, utan skall anses utgöra samma skuld enligt HD i NJA 1923 s. 415.

2.3.4 Särskild ordning för begravningsrelaterade kostnader

Begravnings- och gravvårdskostnader intar en särskild ställning, och får anses utgöra ett undantag från den gängse regleringen. Till denna kategori sällar sig också de kostnader som är hänförliga till boutredningen och bouppteckningen. Denna kategori kostnader är de direkta kostnader som finns för att ett senare fullgörande av dödsboets avveckling skall vara möjlig. Motsatsvis tolkning av 18 kap. 3 § ärvdabalken medför också att begravnings- och uppteckningskostnader påbjuds

³⁶ SOU 1932:16, s. 134 ff.

³⁷ SOU 1932:16, s. 137 f.

emedan dödsboet annars inte kan avvecklas, samt att det följer av paragrafen att sådan kostnad ingår i ändamålsenlig förvaltning av boet.

Regeringsrätten yttrade i RÅ 1988 ref. 67 att envar har rätt till en värdig begravning enligt allmänt vedertagna begravningstraditioner. Att en undantagsordning gällande begravning och gravsättning finnes får också stöd av 5 kap. 2 § begravningslagen (1990:1144) där kommunen skall sörja för gravsättningen om anhörig saknas och i de fall där dödsboet inte kan utge ersättning för begravningskostnaderna faller det på kommunen att betala dessa.³⁸

Socialstyrelsen har i sina allmänna råd uttalat att en skälig begravningskostnad är ett halvt prisbasbelopp och att en socialnämnd därför vid behov bör utbetala ett ekonomiskt bistånd motsvarande detta belopp om behövt. Vidare uttalas också att det ingår i en förälders försörjningsskyldighet att efter egen förmåga svara för barns begravningskostnad.³⁹

I NJA 1966 s. 609 fann HD att sörjandet för begravning var de anhörigas och ej dödsboets göromål. I rättsfallet erhöll en dödsbodelägare, den avlidnes broder, ersättning ur dödsboet för upprättande av gravvård, trots att boet var underställt boutredningsmannaförvaltning och boutredningsmannen ej samtyckt därtill. Särskilt skall nämnas att hänsyn togs till behållningen i boet och vissa andra omständigheter i övrigt som innebar att anledning fanns att antaga att gravvården var i linje med den avlidnes önskemål.

2.4 Dödsboet som konsument

2.4.1 Allmänt om dödsboets konsumenträttsliga status

Dödsboet inträder omedelbart i de rättsförhållanden som den avlidne i livet haft. Detta inträde medför ett övertagande av den avlidnes rättigheter och skyldigheter, vilket utvecklats ovan i avsnitt 2.3.2. Den avlidne är alltid en fysisk person som, om näringsverksamhet ej bedrivits personligen, verkat som konsument. Således inträder dödsboet i de rättsförhållanden som uppstått före dödsfallet som konsument. Samtidigt är dödsboet inte att anse som konsument i de förhållanden som uppstår efter dödsfallet eftersom dödsboet är en juridisk person. Ett av rekvisiten för en konsument är att det är en fysisk person enligt exempelvis 1 a § konsumenttjänstlagen (1985:716). Rekvisitet att en konsument skall vara en fysisk person följer även av 1 § konsumentköplagen (1990:932) och 2 § konsumentkreditlagen (2010:1846). I litteraturen förekommer också uppfattningen om att ett dödsbo ej kan vara en konsument.⁴⁰

³⁸ Carlsson & Schött, 1991, s. 107 f.

³⁹ SOSFS 2013:1, s. 6

⁴⁰ Jfr Grobgeld & Norin, 2013, s. 21.

Denna tydliga uppdelning för när dödsboet ingår som konsument i ett avtal eller ej är dock behäftat med vissa oklarheter vilka presenteras nedan.

2.4.2 Dödsboet och alternativ tvistlösning i konsumentförhållanden

Alternativ tvistlösning i konsumentförhållanden bygger på EU-direktivet om alternativ tvistlösning⁴¹ och innebär att en konsument har tillgång till tvistlösningsmekanismer utanför domstol. Allmänna reklamationsnämnden utgör ett exempel på ett sådant organ dit en konsument kan vända sig till, men även andra organ kan av Kammarkollegiet erhålla status som erkänt konsumenttvistlösningsorgan.⁴²

Direktivet om tvistlösning har implementerats i Sverige genom lag (2015:671) om alternativ tvistlösning i konsumentförhållanden som i 2 § 3 p. definierar konsument på samma sätt som de centrala lagarna på konsumenträttsområde i överensstämmelse med direktivets definition av konsument i artikel 4.1 a).

Anledningen till att ovanstående information är för att ett av de godkända alternativa tvistlösningsorganen är Allmänna reklamationsnämnden som samtidigt är en statlig myndighet. I 2 § 1 p. förordning (2015:739) med instruktion för Allmänna reklamationsnämnden definieras konsument som ”dels en fysisk person som handlar huvudsakligen för ändamål som faller utanför näringsverksamhet, dels dödsbon”. Den definition av konsument som förekommer i instruktionen för Allmänna reklamationsnämnden innehåller ett av Sverige gjort tillägg som inte finns i någon annan författning. Av ordalydelsen följer också att ett dödsbo i alla lägen utgör en konsument medan den fysiska personen är underkastat ett krav på att dennes handlande huvudsakligen skall falla utanför näringsverksamhet.

Att dödsbo så särregleras att det kan komma ifråga för konsumenttvister vid Allmänna reklamationsnämnden kan vara av mindre betydelse, men påvisar att dödsboet trots sin ställning som icke-konsument, likväl i flera fall behandlas som en konsument. Ett fenomen som i viss mån leder till en otydlig bild om dödsboet är en konsument eller ej.

Otydligheten skulle kunna sägas aktualiseras ytterligare i det faktum att exempelvis Sveriges Begravningsbyråers Förbund har en reklamationsnämnd, vilket erhållit av Kammarkollegiet status som godkänd nämnd för alternativ tvistlösning i konsumentförhållanden i enighet med det av Sverige implementerade direktivet.⁴³ Ty förevarande nämnd prövar alla sorters tvister mellan en begravningsbyrå och en uppdragsgivare.⁴⁴

⁴¹ Europaparlamentets och rådets direktiv 2013/11/EU av den 21 maj 2013 om alternativ tvistlösning vid konsumenttvister och om ändring av förordning (EG) nr 2006/2004 och direktiv 2009/22/EG (direktivet om alternativ tvistlösning).

⁴² Kammarkollegiet.

⁴³ Kammarkollegiet.

⁴⁴ Stadgar för SBF:s reklamationsnämnd, § 2.

Konsumenttvistutredningen uttalar sig förvisso i ärendet och menar särskilt att dödsboets inlyftande i konsumentbegreppet på instruktionen för Allmänna reklamationsnämnden är en svensk särreglering, samtidigt som detta inte är i strid emot direktivet mot den bakgrund att de konsumenttvislösande organen inte endast behöver handha konsumenttvister. Motivet till denna reglering framträder vara Allmänna reklamationsnämndens egna önskan om att även kunna pröva begravningstvister.⁴⁵

Jämlikt det i utredningen förda resonemanget framträder tydligare den uppfattning att dödsboet i avtal ingångna efter dödsfallet inte utgör en konsument samtidigt som det medvetet definieras som sådan i ett specifikt fall.

Allmänna reklamationsnämnden har i flera avgöranden också behandlat dödsboet som konsument i konsumenträttsligt hänseende. Exempelvis har nämnden i ARN 2008-0649 avseende städning av lägenhet tillhörig dödsboet och i ARN 2008-4137 avseende flyttstädning och röjning av bostaden i dödsboet tillämpat konsumenttjänstlagen i förhållande mellan dödsboet och dess motpart, trots att avtalet ingåtts mellan dödsboet och näringsidkaren. I ARN 2008-0962 uttalas däremot att dödsboet förvisso inte är en konsument men att motsvarande rättigheter bör gälla för ett dödsbo som för konsument i förhållande till en begravningsbyrå och vinner på denna grunden bifall till sin anmälan, även om någon direkt konsumenträttslig lagstiftning ej tillämpas i fallet.

Nämnden har på senare tid helt övergivit resonerandet om att dödsbon är konsument även om den bland annat i ARN 2011-6623 och ARN 2016-02893 uttalar att konsumenttjänstlagen förvisso inte är direkt tillämplig på dödsbon men likväl skall tillämpas analogt på rättssubjektet genom lagens uttryck för ”grundläggande civilrättsliga principer”.

För rättsförhållanden som den avlidne i egenskap av konsument ingått med näringsidkare har av nämnden i exempelvis ARN 2016-03771 den avlidnes konsumentskydd ansetts övergå till dödsboet, vilket också befäster den syn som ges uttryck ovan i avsnitt 2.3.2 gällande dödsbos inträde i den avlidnes ställning. Ett annat dilemma är i de fall där det är oklart om det är dödsboet eller en dödsbodelägare personligen som står som köpare. De avtal som ingåtts för dödsboets räkning hade om arvskifte förrättats ingåtts av den tillskiftade arvingen med olika resultat på om köparen var konsument eller ej. Ett exempel på förevarande dilemma finns i ARN 2013-04342 där näringsidkaren beroende på om det var dödsbodelägaren personligen eller dödsboet som var motpart skulle göra RUT-avdrag eller ej för städtjänster.

En annan tänkbar situation med inverkan på dödsboets status som konsument är de fall där avtalet ingåtts före dödsfallet och dödsboet därmed övertagit den avlidens konsumentskydd, men där en större ändring av avtalsförhållandena är för handen. Tyvärr kommer detta spörsmål inte att kunna utvecklas inom ramen för denna uppsats av tidsmässiga skäl.

⁴⁵ SOU 2014:47, s. 178.

2.5 Dödsboets förvaltare (dödsboförvaltning)

2.5.1 Allmänt om dödsboets förvaltare

I uppsatsen sker här en uppdelning mellan å ena sidan dödsboförvaltningens innehåll och å andra sidan vem som utför förvaltningen. Det som behandlats under föregående avsnitt behandlar dödsboförvaltningens innehåll och vilka handlingar som kan företas av dödsboet inom ramen för ändamålsenlig förvaltning. Detta avsnitt behandlar vem som handhar förvaltningen – dödsboets förvaltare⁴⁶ – den del som traditionellt åsyftas med begreppet dödsboförvaltning.

Dödsboet som sådant kan underkastas tre former av förvaltning reglerat i ärvdabalken 18-19 kap., nämligen delägarförvaltning,⁴⁷ exekutorsförvaltning och boutredningsmannaförvaltning. Stundom omnämns en fjärde förvaltningsform, av konkursförvaltare, sedan dödsboet försatts i konkurs. Det kan dock diskuteras om detta egentligen är en förvaltningsform av dödsboet eller är att betrakta som ett eget förfarande. Mot bakgrund av detta har dödsbos konkurs valts att behandlas i ett separat avsnitt.⁴⁸

Gemensamt för förvaltningen av dödsbo, oavsett förvaltningsform, är att den eller de som förvaltar dödsboet har en vårdplikt både med avseende på dödsboets egendom, men även gällande annans rätt, såsom legatarie eller borgenär.⁴⁹

Ansvar som åsyftas i ovanstående stycke är kopplat till culpöst skadeståndsansvar enligt 18 kap. 6 § ärvdabalken gällande dödsbodelägare och 19 kap. 18 § ärvdabalken gällande boutredningsman. Enligt samma lagrum ansvarar de som företagit beslutet solidariskt för uppkommen skada. Även bestämmelser gällande brott mot borgenär enligt 11 kap. brottsbalken (1962:700) kan göras gällande.

Nedan följer de tre enligt ärvdabalken föreskrivna formerna.

2.5.2 Delägarförvaltning (gemensam förvaltning)

Delägarförvaltning innebär att det är dödsbodelägarna som gemensamt ansvarar för förvaltningen av dödsboet. Detta utgör grundformen av dödsboförvaltning eftersom delägarförvaltning är den förvaltningsform som 18 kap. 1 § ärvdabalken utgår från och som följer då inget annat genom testamentariskt förordnande eller beslut av

⁴⁶ I uppsatsen har valts att omnämna de som förrättar dödsboförvaltningen, i avsaknad på mer etablerade begrepp, för förvaltare. Andra tänkbara begrepp är företrädare eller ställföreträdare.

⁴⁷ I litteraturen förekommer stundom begreppen gemensam förvaltning eller samförvaltning. Dessa begrepp antyder att flera dödsbodelägare finnes. Den legala regleringen av förvaltningsformen är detsamma oavsett antalet delägare, varför termen delägarförvaltning valts för att i uppsatsen användas genomgående.

⁴⁸ Jfr Malmström & Saldeen, 1991, s. 97 f.

⁴⁹ Walin & Lind II, s. 79 ff. och 139 ff.

rätten föreskrivits. Som kommer att beskrivas senare är de legala möjligheterna att frångå delägarförvaltning stora.

Delägarförvaltning innebär att dödsbodelägarna samfällt ansvarar för och utövar förvaltningen av dödsboet. Detta har effekten av att enhällighet krävs vid beslut. I doktrinen förekommer således uppfattningen av att envar delägare har vetorätt mot förvaltningsbeslut, undantaget i särskilda fall gällande ”åtgärd som inte tål att uppskjutas”. Denna princip har också tydligt fastlagts i praxis.⁵⁰

I NJA 1976 s. 560 avisade HD en resningsansökan sedan endast tretton av dödsboets fjorton dödsbodelägare biträtt ansökan. Kravet på dödsbodelägarnas gemensamma förvaltning ansågs ej uppfyllt.

En ensam delägare kan i särskilda fall ha en utökad behörighet och hänför sig till åtgärder som inte tål att uppskjutas, vilket följer av 18 kap. 1 § 1 st. 3 meningen. Sådan åtgärd – som inte tål att uppskjutas – får företagas trots att samtliga delägars samtycke ej inhämtats. Bestämmelsen utgör en undantagsregel och syftar till att skapa en möjlighet för att dödsboet under tidspress skall kunna agera för att skydda dödsboet tillhöriga värden. Bestämmelsen får dock inte åberopas bara för att det medför besvär för delägare att inhämta samtycke från de andra.⁵¹ Stadgandet öppnar en möjlighet för den delägare som omständighetsmässigt står närmast till hands att ordna med den brådskande åtgärden att göra så med bindande verkan för dödsboet. Lagberedningen uttalar att undantagsregeln skall tolkas extensivt för att för att inte förlora sitt syfte.⁵² Även tredjemansskyddet bör vägas in vid tolkningen av förevarande bestämmelse.⁵³

Ett undantag från kravet på enighet vid delägarförvaltning är vid beställning av begravning. I RH 2010:43 fann Svea hovrätt att en ensam dödsbodelägare kunde binda dödsboet vid en beställning av en begravning. Hänsyn togs till branschpraxis samt den opraktiska ordning att begravningsbyrån skulle behöva företa utredning i varje fall gällande vem som är dödsbodelägare, eftersom en begravning uteslutande beställs innan en bouppteckning har upprättats.

En särskild form av delägarförvaltning är då dödsboet endast har en dödsbodelägare. Denna särskilda form tar sig icke uttryck i explicit lagreglering utan erhåller sin form av de faktiska omständigheterna som följer av att dödsboet ej kan skiftas, när endast en delägare skall överta hela kvarlåtenskapen. Följderna av ensam dödsbodelägare behandlas särskilt i avsnitt 2.6.2.⁵⁴

2.5.3 Boutredningsmannaförvaltning

I motsats till delägarförvaltning saknar dödsbodelägarna här beslutanderätt i förvaltningen av dödsboet. Boutredningsmannaförvaltningen består av två steg;

⁵⁰ Walin & Lind II, s. 41 ff.

⁵¹ Walin & Lind II, s. 44 f.

⁵² SOU 1932:16, s. 115 f.

⁵³ Walin & Lind II, s. 45.

⁵⁴ Walin & Lind II, s. 54 f.

dels, dödsboets avträdande till boutredningsmannaförvaltning och dels, förordnandet av boutredningsman. Detta innebär således att i händelse av en boutredningsmans entledigande eller avlidande återtar inte dödsbodelägarna förvaltningen.⁵⁵

Boutredningsman har rätt till arvode för sin förvaltning som betalas av dödsboet enligt 19 kap. 19 § ärvdabalken. Finns ej täckning i boet för att betala arvodet skall det som ansökte om boutredningsmannaförvaltningen täcka upp för arvodet. Sökte flera skall de svara solidariskt. Nämnas skall dock att i de fall boet inte kan svara för gottgörelse till boutredningsman torde avträdelse till konkurs vara motiverat.⁵⁶

Syftet med boutredningsmannaförvaltningen kan vara flera. Ett dödsbo avträds till boutredningsmannaförvaltning genom beslut av allmän domstol efter ansökan därom. I 19 kap. 1 § ärvdabalken finns föreskrivet vilka intressenter som kan ansöka om dödsboets förvaltning av boutredningsman. En särställning gentemot övriga intressenter är dödsbodelägare vars ansökan alltid skall bifallas. För övriga intressenter, såsom legatarie eller borgenär fordras att deras rätt äventyras. Det kan således röra sig om allt från lösning av osämja delägarna emellan eller för att stilla borgenärs oro gällande att utfå betalning.⁵⁷

Boutredningsmannainstitutet inrättades genom införandet av boutredningslagen 1933 med en av orsakerna var enligt lagberedningen att säkerställa ändamålsenlig förvaltning av dödsboet.⁵⁸

Enligt 19 kap. 3 § ärvdabalken skall boutredningsmannen ha kompetens nog att kunna förvalta dödsboet, ett rekvisit som kommit att tolkas mycket vidlyftigt och i doktrinen förekommer uppfattningen om att förordnandena till boutredningsman inte skall gå till en begränsad skara människor utan att förordnandena skall ske till dem som bästa kan tillvarata dem vars rätt boutredningsmannen i varje specifikt fall har att skydda. Delägarna har ett stort inflytande på vem rätten förordnar, i synnerhet om de är eniga. Detta inflytande är dock avhängigt dödsboets solvens.⁵⁹

Boutredningsmannens behörighet och befogenhet att förvalta dödsboet är inom det övergripande ansvaret för ändamålsenlighet långtgående. Enligt 19 kap. 11 § ärvdabalken har boutredningsmannen rätt att företa alla åtgärder som är erforderliga för att utreda boet och träffa uppgörelse med boets borgenärer. Visserligen skall boutredningsmannen om det lämpligen kan ske inhämta delägarnas mening i frågor av större vikt och som inverkar på behållningen i boet. I detta ingår även boets egendom som delägare av personliga skäl är mycket fäst vid. Delägares svårnåbarhet medför ej hinder för att fullgöra förvaltningen av boet. I 19 kap. 12 § stadgas att boutredningsmannen har behörighet att företräda boet gentemot tredje man och föra talan i mål som rör boet.⁶⁰

En inskränkning i boutredningsmannens förvaltning följer av 19 kap. 13 § ärvdabalken som stipulerar att boutredningsmannen ej utan delägarnas samtycke

⁵⁵ Walin & Lind II, s. 90.

⁵⁶ Walin & Lind II, s. 147.

⁵⁷ Walin & Lind II, s. 89 f.

⁵⁸ SOU 1932:16, s. 158.

⁵⁹ Walin & Lind II, s. 98 f.

⁶⁰ Walin & Lind II, s. 117 ff.

får överlåta fast egendom eller tomträtt. Medges inget tillstånd kan boutredningsmannen ändå söka tillstånd till överlåtelsen av rätten. Rättens bedömning skall vara restriktivt, framför allt ur en historisk kontext, av betydelsen av bevarandet av fastigheter i slkten.⁶¹

HD uttalade i NJA 1983 s. 802 att det ställs krav på erforderligt underlag av boutredningsmannen för att tillstånd skall kunna givas. Dels att dödsboet har förfallna skulder innebärandes att en avveckling bör ske skyndsamt, dels att delägarna är oense om övertagande av fastigheten själva. Dessutom uttalade HD att ett konkret avtalsförslag för överlåtelsen bör delges rätten. Vaga uttalanden om hur överlåtelseförfarandet skall ske är inte tillräckligt.

Boutredningsman kan entledigas om denne inte adekvat fullgör sina uppgifter enligt 19 kap. 5 § ärvdabalken. Begäran om sådant entledigande kan göras av den vars rätt är beroende på av förvaltningen. Rätten har också i uppgift att ingripa om de får kännedom om boutredningsmannens olämplighet.⁶² Lagberedningens uttalanden i saken är sparsmakade och hänför sig till en lämplighetsbedömning av boutredningsmannens person och dennes förmåga till ändamålsenlig förvaltning av dödsboet.⁶³

Även i de fall där dödsboet avvecklats och skiftats har borgenär enligt HD i NJA 2002 s. 136 ansetts med framgång kunna ansöka om dödsboets avträdelse till boutredningsmannaförvaltning då skifte skett utan att erläggande av skuld skett.

Som ovan nämnts är dödsboets avträdelse till boutredningsmannaförvaltning uppdelad i två steg. Ett entledigande av en boutredningsman innebär således inte att dödsbodelägarna återfår förvaltningen av boet utan att rätten har att utse en ny boutredningsman.⁶⁴ Dödsbodelägare kan dock i vissa fall återta förvaltningen av boet om de gör en gemensam ansökan därom och ingens rätt äventyras av förvaltningens återgång enligt 19 kap. 6 § ärvdabalken. Om testamentsexekutor är förordnad som boutredningsman måste dock dennes samtycke inhämtas enligt samma lagrum.

En återgång till delägarförvaltning fordras alltså, dels enighet därom bland boets samtliga delägare, dels att borgenärs och legataries rätt ej äventyras. En viktig bedömningspunkt är ifall boet är på obestånd eller ej. Tolkningen av bestämmelsen bör göras i ljuset av 19 kap. 1 § ärvdabalken. Härav följer att om intressent kan påkalla boutredningsmannaförvaltning enligt denna paragraf kan dödsbodelägare inte genom 19 kap. 6 § samma lag återta förvaltningen.⁶⁵

I NJA 2004 s. 529 tillämpade HD ovanstående tolkningsregel och fann att delägarnas ansökan om entledigande av boutredningsmannen skulle avslås när borgenärer hade rätt att påkalla boutredningsmannaförvaltning.

Dödsbodelägare kan dock begära enligt 19 kap. 17 § ärvdabalken att rätten förordnar en god man att utöva tillsyn över boutredningsmannens förvaltning. Rätten kan också självmant utan sådan ansökan utse god man. God man har rätt att gå igenom räkenskaper och inventera boets egendom. Ett förordnande av god man

⁶¹ Walin & Lind II, s. 124.

⁶² Walin & Lind II, s. 103 f.

⁶³ Jfr SOU 1932:16, s. 181 f.

⁶⁴ Walin & Lind II, s. 89, 104

⁶⁵ Walin & Lind II, s. 105 f.

kan dock av boutredningsmannen undvikas om denne, och rätten godtager det, ställer säkerhet motsvarande det belopp som vederbörande kan bli ersättningsskyldig för.

Avslutningsvis skall nämnas att för det fall då dödsbo försätts i konkurs faller boutredningsmannaförordnandet enligt 19 kap. 7 § ärvdabalken.

2.5.4 Exekutorsförvaltning

En fysisk person, med rättslig handlingsförmåga, kan upprätta testamente och däri reglera hur dennes kvarlåtenskap skall fördelas och förvaltas efter döden. Detta innebär inte enkom en reglering av hur kvarlåtenskapen skall fördelas utan också vem som skall tillse att så sker. Härigenom kan testator föreskriva att exekutor skall ombesörja boets förvaltning. I likhet med dödsbos förvaltning av boutredningsman saknar då dödsbodelägarna beslutanderätt i dödsboet vid exekutorsförvaltning.⁶⁶

Det finns två typer av testamentsexekutor, där generalexekutor handhar hela dödsboets förvaltning och är också den typen av testamentsexekutor⁶⁷ som avses i ärvdabalken. Den andra typen av testamentsexekutor är specialexekutor som handhar verkställandet av en del av det förordnande som föreskrivits i testamente.⁶⁸

Testamentsexekutor är endast bunden i sitt förvaltande av dödsboet vid testamentariska förordnanden och kan exempelvis försälja fast egendom och tomträtt utan dödsbodelägares tillåtelse.⁶⁹ Viktigt är dock att nämna att exekutorsförordnandet är ett förvaltningsuppdrag som på intet sätt kan innebära att exekutorn bestämmer över kvarlåtenskapens fördelning. Ingen kan överlåta på annan att testamentera i sitt ställe. En passus förekommer dock i doktrinen om att detta förbud ej för göras för vidsträckt och göras gällande i detaljfrågor.⁷⁰

Vissa begränsningar finns dock i vad testamentsexekutor kan företa. Det testamentariska förordnandet medför förvisso ansvar för den avlidnes kvarlåtenskap och utredningen därav, men enligt lagberedningen ej för den avlidnes skulder. Detta innebär att exekutor, till skillnad från boutredningsmannen, inte kan företräda dödsbodelägare i förhållande till borgenär lika lite som exekutor äger rätt att begära boet i konkurs.⁷¹ Det kan diskuteras om detta fortfarande utgör gällande rätt emedan ståndpunkten fortfarande omnämns i doktrinen⁷² springer lagberedningens uttalande ur den lagstiftning som beredningen föreslog, nämligen att arvingarna kunde bli personligen betalningsansvariga för den avlidnes skulder (se avsnitt 2.8). Emedan ändringar i ärvdabalken 1981 medfört avskaffande av personligt ansvar för dödsboets skulder oavsett förvaltningsform uppstår osäkerhet

⁶⁶ Walin & Lind II, s. 147 f.

⁶⁷ Med testamentsexekutor i uppsatsen kommer genomgående generalexekutor att avses.

⁶⁸ Malmström & Saldeen, 1991 s. 93 f.

⁶⁹ Malmström & Saldeen, 1991, s. 94.

⁷⁰ Walin & Lind II, s. 147 f.

⁷¹ SOU 1932:16, s. 227.

⁷² Walin & Lind II, s. 150.

kring motivets uttryck för gällande rätt (se avsnitt 2.7.2). I avsaknad av modern rättspraxis kan noggrannare uttalanden ej göras.⁷³

Ett förordnande av testamentsexekutor springer som ovan nämnts ur ett testamentariskt förordnande, medförandes att exekutorn ej kan överta förvaltningen förrän testamentet vunnit laga kraft. Mot denna bakgrund kan den som i testamentet givits att förvalta dödsboet begära dödsboets avträdelse till boutredningsmannaförvaltning och där ha företräde till att förordnas som dödsboets boutredningsman, enligt 19 kap. 3 § ärvdabalken, även om testamentet ännu inte vunnit laga kraft. Rätt att påkalla boutredningsmannaförvaltning tillkommer inte specialexekutor som ej heller äger företräde. Däremot finns inget legalt hinder mot att specialexekutor förordnas som boutredningsman.⁷⁴

Trots att testator förordnat om testamentsexekutor må delägare närhelst den så önskar, liksom exempelvis borgenärer, ansöka om dödsboets avträdelse till boutredningsmannaförvaltning enligt 19 kap. 1 § ärvdabalken. Enligt vad som ovan skrivits har testamentsexekutor företräde i valet om vem som skall utses till boutredningsman. För att så ej skall ske måste skäl tala vederbörande emot; en lämplighetsprövning samt i de fall klander riktas mot testamente även en förhandsprövning gällande dess giltighet.⁷⁵

I de fall testator förordnat specialexekutor ansvarar denne för förvaltningen i den omfattning som det förordnats om i testamentet. För den förvaltningen av övrig kvarlåtenskap gäller som om inget förordnande skulle funnits, medförandes delägarförvaltning som huvudregel.⁷⁶

Avslutningsvis skall nämnas att testamentsexekutor entledigas på samma sätt som boutredningsman innebärandes att exekutorn visat sig olämplig för uppgiften. I övrigt tillämpas flertalet av de bestämmelser som gäller för boutredningsman på testamentsexekutor.⁷⁷

2.6 Förvaltares skadeståndsansvar

2.6.1 Allmänt om förvaltares skadeståndsansvar

Ansvar för dödsboförvaltningen ligger på dödsboets förvaltare. Dödsboförvaltningen är som ovan i avsnitt 2.3 förenat med krav på ändamålsenlighet. Ett av skydden för dödsboets intressenter är att den som har att förvalta dödsboet ändamålsenligt också gör så. Mot denna bakgrund är förvaltandet behäftat med sanktion om risk att bli personligt skadeståndsansvarig.

⁷³ Jfr SOU 1932:16, s. 228

⁷⁴ Walin & Lind II, s. 91 f.

⁷⁵ Walin & Lind II, s. 100, 149

⁷⁶ Walin & Lind II, s. 153.

⁷⁷ Walin & Lind II, s. 153.

Systematiken i ärvdabalken särskiljer dödsbodelägares allmänna skadeståndsansvar, reglerat i 18 kap. 6 §, och exekutors och boutredningsmans skadeståndsansvar för sin förvaltning reglerat i 19 kap. 18 §.

2.6.2 Förvaltares skadeståndsansvar enligt 18 kap. 6 § ärvdabalken

Dödsbodeläga har ett ansvar att inte bara bevaka sin egen rätt i boet, utan det åligger deläga att även beakta annans rätt i boet. Skadeståndsskyldighet inträder när deläga genom dolus eller culpa vid vårdande eller förvaltande av boet förorsakat skada för någon vars rätt varit beroende av utredningen. Samtidigt måste skadeståndsansvaret bedömas utifrån dödsboförvaltningens omständigheter; innebärandes att kravet på dödsbodelägarnas förvaltning med avseende på trygghet och förräntande av tillgångar är lägre. Skyldighet att placera dödsboets medel eller att produktivt använda dess åligger ej dödsbodeläga.⁷⁸

Skadeståndsskyldighet kan inträda för dödsbodeläga med avseende på legat och ändamålsbestämmelse i de fall där arvskifte sker före det att verkställelse skett avseende legat eller ändamålsbestämmelse. Dödsbodeläga blir då personligen ansvarig för förordnandet, dock som mest med vad som utgå ur kvarlåtenskapen.⁷⁹

Avseende rena olyckshändelser står testamentstagaren själv risken, även om dödsboet torde behöva ha egendomen försäkrad. Undantag från nyss nämnda gäller för de fall då dödsbodeläga dröjt med att verkställa testamente kan ansvar även för skada som ej beror på vållande inträda.⁸⁰ En princip som förvisso inte följer av lagtexten men torde gå att härleda tillbaka till äldre rätt.⁸¹

Finnes flera deläga vara ersättningspliktiga svara de solidariskt och skadeståndet skall i första hand fördelas emellan delägarnas andelar i boet. Avgörande är vad deläga utfått på sin andel och vad denne förbrukat eller ej är enligt doktrinen ovidkommande. Om delägarnas andelar i boet ej ger täckning för skadeståndet beräknas det överskjutande skadeståndet enligt huvudtalsmetoden. Slutligen kan rätten jämka skadestånd efter vem av delägarna som har större respektive mindre skuld till att ha förorsakat skadeståndet.⁸²

2.6.3 Förvaltares skadeståndsansvar enligt 19 kap. 18 § ärvdabalken

Boutredningsman skall med omsorg och nit fullgöra dödsboförvaltningen ändamålsenligt. Inbegripet i detta är att boutredningsman svarar för att ersätta skada som denne vållar uppsåtligt eller av vårdslöshet dödsboet eller annan vars rätt är

⁷⁸ Walin & Lind II, s. 79 f.

⁷⁹ Walin & Lind II, s. 80.

⁸⁰ SOU 1932:16, s. 151.

⁸¹ Jfr Winroth, 1909, s. 188 f.

⁸² SOU 1932:16, s. 152 f.

beroende av förvaltningen. Bedömningen av skadeståndsskyldighetens inträde skall bedömas utifrån om förfarandet finnes försvarligt efter måttet normal aktsamhet.⁸³

Finnes flera boutredningsmän förordnade svarar dessa solidariskt. Dock skall ersättningsbeloppet fördelas efter rättsens bedömning om envars skuld som ligger var och en till last. Kan sådan värdering inte göras sker fördelningen efter huvudtalet.⁸⁴

I 19 kap. 20 § ärvdabalken regleras att förevarande lagrum även är tillämpligt på testamentsexekutor och specialexekutor.

2.7 Fullgörande av dödsboets avveckling

2.7.1 Allmänt om dödsboavvecklingsfullgörande

Dödsboförvaltningen har som slutgiltigt syfte att avveckla dödsboet. Ovan i avsnitt 2.1.3 redogörs noggrannare för hur dödsbo avvecklas, vilket kan ske på två olika vis, beroende på om det finns en eller flera dödsbodelägare. Formerna för ordinärt dödsboavvecklingsförförande redogörs för nedan i avsnitt 2.6.2.

Det finns dock ett undantagsfall för när dödsboet inte avvecklas genom att dödsbodelägarna avtalar om samlevnad i oskiftat bo, avsnitt 2.6.3.

2.7.2 Arvskifte och registrering av bouppteckning

Arvskiftet anses likt vad som uttalats under 2.1.3 vara målet för och den punkt när dödsboet är avvecklat. Arvskifte kommer därför kort att behandlas i detta avsnitt, även om den största delen av praxis och reglering med avseende på arvskifte har avgränsats bort i och med att det inte är av intresse för uppsatsens syfte.

Arvskifte är det avtal mellan dödsbodelägarna, vilket framgår av 23 kap. 1 § ärvdabalken, där arvingar och universella testamentstagare avtalar om fördelning av dödsboets kvarvarande tillgångar. Avtalet får formen av ett formalavtal genom 23 kap. 4 § eftersom där stadgas att arvskiftet skall upprättas skriftligen och undertecknas av samtliga delägare. Genom arvskiftet förfogar dödsbodelägarna själva över arvet och kan också exempelvis komma överens om att frångå villkor i testamente, så länge detta inte inverkar på tredje mans rätt.⁸⁵

På grund av avtalsformen för arvskifte kan arvskifte aldrig ske om endast en dödsbodelägare finns; här fullgör bouppteckning, alternativt testamente fängeshandling. I de fall en ensam dödsbodelägare avstår arv till förmån för flera,

⁸³ Walin & Lind II, s. 139 f.

⁸⁴ Walin & Lind II, s. 141.

⁸⁵ Walin & Lind II, s. 267.

torde ett arvskifte dem emellan vara för handen.⁸⁶ Samtidigt är arvskiftet också underkastat ogiltighetsgrunderna i avtalslagen (1915:218), om än analogt, även om rättspraxis på området familjerättsliga avtal är begränsad.⁸⁷

Vad som är av större intresse för uppsatsens syfte är vilka förutsättningar som måste föreligga för att arvskifte skall få genomföras, eftersom ett arvskifte innebär dödsboets avveckling. Enligt 23 kap. 2 § ärvdabalken kan en dödsbodeläggare lägga in veto mot ett arvskifte fram till dess att bouppteckning gjorts eller att alla kända skulder har betalats. Deläggares veto kan dock upphävas om medel för betalning av skulderna ställs under särskild vård eller för den delen att de övriga deläggarna avtalar om att den motstridige dito ej skall svara för skulderna. En sådan uppgörelse fordrar dock att borgenär godkänner den och erhåller ej vetobrytande verkan i formen av intern uppgörelse.⁸⁸

I de fall där dödsbodeläggare ej kan enas om hur arvskifte skall förättas kan deläggare enligt 23 kap. 5 § ärvdabalken begära att rätten skall förordna en skiftesman att skifta boet. Ett förordnande av skiftesman får dock endas ske om boet är i sådant skick att det kan skiftas, skulle så ej vara fallet måste boutredningsman förordnas istället. En boutredningsman är utan särskilt förordnande även skiftesman.⁸⁹

2.7.3 Samlevnad i oskiftat bo

Undantag från principen om att skifta ett dödsbo kan göras av dödsbodeläggarna genom att i avtal bestämmer om samlevnad i oskiftat bo, vilket regleras i 24 kap. ärvdabalken. Ingående av sådant avtal förutsätter att dödsbodeläggarna själva rör över dödsboförvaltningen enligt 24 kap. 1 § ärvdabalken och att ingen av deläggarna är försatt i konkurs.⁹⁰

Det finns ingen borte gräns för hur länge dödsbodeläggare kan avtala om att dödsboet skall förbli oskiftat, annat än i de fall dödsboet äger lantbruksfastighet och vissa skattemässiga förändringar. Dessa förändringar fordrar förvisso inte att dödsboet skiftas utan endast att förutsättningarna ändras. Är avtalet ingånget tillsvidare gäller enligt 24 kap. 3 § tre månaders uppsägningstid. Avtal som är ingånget på bestämd tid kan sägas upp i förtid enligt 4 § om konstellationen dödsbodeläggare förändras eller efter beslut av rätten i händelse av att förhållanden som varit avgörande för avtalets ingående väsentligen ändrats enligt 5 §.⁹¹

⁸⁶ Walin & Lind II, s. 265.

⁸⁷ Walin & Lind II, s. 267 f.

⁸⁸ Walin & Lind II, s. 277 f.

⁸⁹ Walin & Lind II, s. 298.

⁹⁰ Walin & Lind II, s. 307.

⁹¹ Dödsbo skall senast fyra år efter utgången av det kalenderår då dödsfallet inträffade ha avvecklat fastighetsinnehav bestående av lantbruksfastigheter enligt 18 kap. 7 § ärvdabalken. Samma tidsfrist gäller för beskattningen av dödsboet som före fristens utgående beskattas som en enhet, men därefter beskattas dödsbodeläggarna personligen istället enligt 65 kap. 5-6 §§ inkomstskattelagen.

Behovet av samlevnad i oskiftat bo kan förvisso diskuteras, när ett möjligt alternativ är att skifta boet så att arvingarna erhåller samäganderätt enligt samäganderättslagen (1904:48 s. 1) och förvaltningen av egendomen därigenom kan ske utan att tillämpa ärvdabalkens bestämmelser.⁹²

Ett av de primära syftena med en legal reglering av förhållandet när dödsbodelägarna avtalar om att inte skifta arvet är för att dödsboet som juridisk person fortfarande skall vara att betrakta såsom ett särskilt rättssubjekt skilt från associationsrätten. En av effekterna av detta är att dödsboet fortfarande kan avträdas till boutredningsmannaförvaltning enligt 19 kap. 1 § och 24 kap. 6 § ärvdabalken varvid avtalet om samlevnad i oskiftat bo förfaller. Nämnas skall att ansökan om dödsbos avträdelse till boutredningsmannaförfarande under avtalstiden ej får göras av delägare.⁹³ Ett avtal om samlevnad faller också om dödsboet försätts i konkurs. Ansökan om konkurs kan göras av borgenär eller dödsbodelägare ensam obehindrat av att denne undertecknat avtalet.⁹⁴

2.8 Dödsboets skulder

2.8.1 Allmänt om dödsboets skulder

Ovan i uppsatsen har redogjorts för dödsboets övertagande av den avlidens rättsförhållanden. En typ av dess utgörs av den dödes skulder, vilka i 21 kap. ärvdabalken erhållit specialregling. Något som också ovan konstaterats är att dödsboets syfte är avveckling, vilket förutsätter att dödsboets skulder betalas och att arvskifte sker (i de fall det är möjligt). Denna uppsats syftar till att utreda borgenärsskyddet i dödsbon. Hur dödsboets skulder regleras och hur dessa skall betalas blir därför särskilt intressant.

Inledningsvis kan sägas att det finns tre kategorier av skulder som kan betalas med dödsboets tillgångar. Denna kategorisering bygger uteslutande på vem gäldenären var vid skuldens uppkomst: den avlidne, dödsboet eller dödsbodelägare.⁹⁵

I den första kategorin övertar dödsboet den avlidnes skulder såvida dessa ej personligen hänför sig till den avlidne. Borgensåtaganden övergår också på dödsboet och gällande enkel borgen stadgas i 10 kap. 10 § handelsbalken att borgenär har rätt att begära att ny borgensman inträder medförandes att dödsboet löses från borgensåtagandet. Om ingen ny borgensman inträder skall borgenären

⁹² Walin & Lind II, s. 304.

⁹³ Malmström & Saldeen, 1991, s. 112.

⁹⁴ Walin & Lind II, s. 325.

⁹⁵ Walin & Lind II, s. 222.

genast utsöka sin fordran hos gäldenären och därefter hos dödsboet om gäldenärens uttömda tillgångar ej räcker till. Förevarande paragraf anses endast gälla enkel borgen vilket också följer av uttalandena i NJA 1929 s. 409. Reglering av verkan av proprieborgensmans död saknas i lagstiftningen.⁹⁶ HD ansåg dock i NJA 2000 s. 97 i brist på lagstiftning, praxis eller annan reglering att ett proprieborgensåtagande skall gå över på proprieborgensmannens dödsbo.

I den andra kategorin ingår de skulder som boet har ådragit sig inom ramen för dödsboförvaltningens ändamål och de begränsningar som följer av 18 kap. 3 § ärvdabalken. Ur en rent praktisk synvinkel är skillnaden mellan första och andra kategorins skulder försumbar.⁹⁷

Tredje kategorin består av en dödsbodelägares skulder, oavsett om de uppstår före eller efter dödsfallet, och kan belasta delägares andel i boet efter arvskifte. Dock kan borgenär aldrig kräva betalning direkt ur boet eller på exekutiv väg komma åt ett dödsbos oskiftade tillgångar; även kvittning är förbjuden. I de fall endast en dödsbodelägar förekommer och skifte därför omöjligt kan företagas återkommer uppsatsen till HD:s uttalanden i NJA 1989 s. 452 där bouppteckningens registrering fick anses vara tidpunkten för dödsboets avvecklande.⁹⁸

2.8.2 Dödsboets skuld ur ett historiskt perspektiv

Trots det inledande kortfattande rättshistoriska omnämnandet om skillnaden mellan den romerska rättens och den äldre germanska rättens syn på den avlidnes skulder var avringar tidigare i svensk rätt ålagda att iakttaga vissa åtgärder för att undgå personlig betalningsskyldighet för dödsboets skulder.

Före införandet av boutredningslagen år 1933 gällde den ordning som föreskrevs i urarvaförordningen från 1862 stadgades att enda sättet för arvingar att inte bli personligen betalningsansvariga för den dödes skulder var sonika att göra sig urarva, alltså att försätta dödsboet i konkurs. Genom boutredningslagen infördes boutredningsmannainstitutet som ett alternativ för dödsbodelägarna att undgå personligt ansvar utan konkurs.⁹⁹

Den ordning som infördes med boutredningslagen överfördes senare till ärvdabalken och kom sedan att ändras 1981. Den nya ordningen utsläcker delägares ansvar för den dödes skulder helt även om de själva behöll förvaltningen eftersom den tidigare ordningen ansågs vara allt för sträng och komplicerad. Departementschefen framhåller att det personliga ansvaret ersätts med att skiftad egendom kan återgå och att detta gäller oavsett om skulden var känd vid skiftet eller ej. Det skall inte vara möjligt att utfå ett större belopp än det som dödsboet kan eller kunde betala. Dock framhålls i propositionen att om orsaken till att borgenär inte kan utfå full ersättning beror på att delägar vidtagit åtgärd som enligt 18 kap. 6 §

⁹⁶ Walin & Ingvarsson, 2013, s. 66 ff.

⁹⁷ Walin & Lind II, s. 223.

⁹⁸ Walin & Lind II, s. 223 f.

⁹⁹ Malmström & Saldeen, 1991, s. 105.

ärvdabalken är belagd med skadeståndsansvar så skall delägare ersätta borgenär för skada som denne orsakat.¹⁰⁰

2.8.3 Dödsboets erläggande av betalning för skuld

Ett av dödsboets ändamål är att utreda boet. För att så skall kunna ske är 21 kap. 1 § ärvdabalken försedd med en bestämmelse givandes andrum åt boutredningen. Bestämmelsen innebär att – i de fall då ingen uppgörelse träffats med samtliga borgenärer – så löper en tidsfrist på en månad från det att bouppteckningen registrerades om boet är underkastat delägar- eller exekutorsförvaltning och utan tidsfrist om boet är underkastat boutredningsmannaförvaltning; kan betalning av skuld endast göras om detta med fog kan ske utan äventyr för skada av borgenär. Paragrafen är tillämplig oavsett om betalningen är förfallen till betalning eller ej.¹⁰¹

Således har dödsbon underkastade boutredningsmannaförvaltning ett betalningsanstånd som gäller tills vidare enär det åligger boutredningsmannen enligt 19 kap. 11 § ärvdabalken att vid dödsboets förmodade insolvens söka avtal med boets borgenärer och om det ej kan komma till stånd och delägarna ej betalar in bristen, avträda boet till konkurs. En borgenär är dock aldrig förhindrad att ansöka om att dödsboet skall försättas i konkurs.¹⁰²

Betalning som ej är till men för annan borgenär utgörs av sådan som är förenad med förmånsrätt varvid borgenären även vid konkurs skulle utfått betalningen. Även i de fall då boet är solvent och medel finns för att kunna betala dödsboets samtliga skulder anses en betalning kunna ske utan att borgenär skadas. Det är den som förvaltar dödsboet som har att göra bedömningen om betalning kan ske utan äventyr för annan borgenärs rätt, medan en borgenär inte kan begära domstolsprövning under det att 21 kap. 1 § fortfarande är tillämplig om att utfå betalning; kan en betalning i strid emot bestämmelsen resultera i återvinning eller skadestånd, vilket berörs senare i uppsatsen.¹⁰³

Efter det att en månad har förflutit sedan bouppteckningen förrättats äger borgenär oavsett boets förvaltningsform kräva säkerhet för sin fordran enligt 21 kap. 2 § ärvdabalken. Möts ej kravet inom tre månader äger borgenär rätt att säga upp fordran till omedelbar betalning. Ett krav på uppställande av säkerhet kan endast ske efter att fristen om en månad löpt ut. Vidare är paragrafen endast tillämplig på skulder i dödsboet som uppstått före dödsfallet. Som säkerhet kan dödsboet prestera antingen borgen eller realsäkerhet. I händelse av att säkerheten ej godtages ankommer det på domstol efter att borgenär väckt talan pröva om fordran omedelbart skall förfalla eller om säkerheten är tillräcklig. Samma sak, rätt att säga upp en fordran till omedelbar betalning, gäller ifall ett dödsbo underkastat

¹⁰⁰ Prop. 1980/81:48, s. 18 f.

¹⁰¹ Walin & Lind II, s. 224.

¹⁰² Jfr Walin & Lind II, s. 224.

¹⁰³ Walin & Lind II, s. 225.

boutredningsmannaförvaltning återgår till delägarförvaltning enligt 19 kap. 6 § ärvdabalken.¹⁰⁴

Enligt 21 kap. 3 § ärvdabalken kan dödsboet såvida det inte består av en ensam dödsbodelägar, vilken inte är allmänna arvsfonden, säga upp skulder som ej förfaller inom sex månader. Dessa får då sägas upp till betalning sex månader efter uppsägningen. Är skulden behäftad med säkerhet i företagshypotek eller panträtt och borgenären meddelar att vederbörande nöjer sig med att hålla sig enkom till säkerheten kan uppsägning ej göras.

2.8.4 Återgång av bodelning och arv

I de fall där bodelning eller arvskifte företagits, innan dödsboets skulder betalats eller att medel till dess betalning ställts under särskild vård, skall bodelningen eller skiftet gå åter enligt 21 kap. 4 § ärvdabalken. Regeln aktualiseras förvisso endast ifall delägarna ej kan enas om att betala skulderna med egna medel, men i annat fall åligger det boet att tillse återgång av arvskifte eller bodelning. Vägrar dödsbodelägar kan exekutionstitel erhållas efter domstolsbeslut. I de fall samtliga dödsbodelägar förhåller sig passiva kan borgenär påkalla boutredningsmannaförvaltning enligt 19 kap. 1 § ärvdabalken för att få till stånd en återgång.¹⁰⁵

För de fall där endast en del av boet är skiftat eller där en total återgång inte är nödvändig kan en partiell återgång äga rum. Beräkningsreglerna för detta är utanför denna uppsats syfte och kommer inte mer ingående att redovisas här.¹⁰⁶

I 21 kap. 4 § 3 st. ärvdabalken regleras de förhållanden där skiftad egendom skall återgå, men som ej längre finns i behåll. Ersättning skall i dessa fall ske för det värde som egendomen hade när återgång påkallades. Skulle brist uppkomma hos delägar som skall medverka i partiell återgång täcker de andra dödsbodelägarna bristen med vad de fått i skiftet.¹⁰⁷

Det är inte enkom arv som kan återgå; även legat och verkställande av ändamålsbestämmelse kan vara föremål för återgång enligt 21 kap. 5 § ärvdabalken. Denna bestämmelse bör ses i ljuset av att verkställande av legat och ändamålsbestämmelse må ske innan dess att boets skulder betalats. Härav följer att något annat rekvisit för återgång än behov av täckning av boets skulder föreligger.¹⁰⁸

En särskild diskussion förs i doktrinen huruvida eventuell värdestigning som uppstått på grund av exempelvis försäljning av egendom som sedan skall återgå skall ingå i den ersättning som utgör egendomens substitut. Rättsläget är på detta område oklart.¹⁰⁹ Ett spörsmål som däremot är reglerat är att den som enligt ovan blir skyldig att återlämna egendom eller dess värde även måste utge ränta eller

¹⁰⁴ Walin & Lind II, s. 226 f.

¹⁰⁵ Walin & Lind II s. 231 f.

¹⁰⁶ Walin & Lind II, s. 233 f.

¹⁰⁷ Walin & Lind II, s. 234 f.

¹⁰⁸ Walin & Lind II, s. 239.

¹⁰⁹ Walin & Lind II, s. 234 f.

avkastning av egendomen enligt 21 kap. 6 § ärvdabalken. Viss rätt till ersättning för den som tvingas återge egendom kan förekomma för nödvändiga utgifter.

Lagberedningen uttalar att syftet med återgång är att skydda borgenärernas intresse av garantier för att egendomen i boet främst skall användas för att betala dödsboets skulder. Genom att dödsbodelägarna inte personligen har att svara för skulderna måste obehöriga egendomsavträdelser hindras så att dödsboet fullgör sina förpliktelser gentemot borgenärerna.¹¹⁰ Principen om återgång, eller enligt lagberedningens nomenklatur återbäring, gäller all egendom som utgivits på grund av testamentariskt förordnande enär boet så behöver för att betala sina skulder.¹¹¹

¹¹⁰ SOU 1932:16, s 372.

¹¹¹ SOU 1932:16, s. 383 f.

3 Borgenärsskydd

3.1 Inledning till borgenärsskydd

Uppsatsen har som utgångspunkt att utreda borgenärernas skydd i dödsbon. I detta kapitel kommer borgenärers möjligheter att tillvarata sin rätt grundat på annan lagstiftning än den successionsrättsliga att genomgås. Uteslutande kommer åtgärder som sker tvångsvis att presenteras.

Avslutningsvis redogörs kort för innebörden av kallelse på okända borgenärer.

3.2 Exekution

3.2.1 Allmänt om exekution

I syfte att uppnå en adekvat efterlevnad av materiell lagstiftning finns tvång, exekution, som yttersta garanti. Tvånget inträder efter att berättigad vänt sig till myndighet sedan på avtal eller lag grundad förpliktelse inte infriats på frivillig grund. Exekutiv verkställighet som tvånget innebär är exempelvis en förutsättning för samhällets kreditgivningssystem.¹¹²

Exekution indelas vanligtvis i specialexekution, åtgärd syftandes att en borgenär skall erhålla betalning, och generalexekution, syftandes att samtliga borgenärer skall erhålla betalning, vilket strängt taget innebär konkurs.¹¹³

3.2.2 Specialexekution (utsökning)

Utsökning eller specialexekution är ett tämligen vitt begrepp och innefattar inte endast utmätning, utan även andra exekutiva åtgärder såsom kvarstad, avhysning

¹¹² Gregow, 2012, s. 21

¹¹³ Jfr Gregow, 2012, s. 21.

och andra säkerhetsåtgärder. Utsökning regleras i utsökningsbalken (1981:774). Endast utmätning kommer här att behandlas.¹¹⁴

Utmätning innebär att tvångsvis ta hand om så mycket av gäldenärens utmättningsbara egendom för att efter försäljning täcker borgenärens fordring. Givetvis under förutsättning att gäldenären har egendom som går att utmäta. Utmätning får enkom ske om det är försvarligt med avseende på det överskott utmätningen bringar efter avräkning av utmättningskostnader enligt 4 kap. 3 §. En förutsättning för att utmätning skall få ske är att det är gäldenären som äger egendomen 4 kap. 17 §. Då bevisandet av vem som äger egendomen kan medföra svårigheter till ett effektivt exekutionsväsen finns i 4 kap. 18-19 §§ presumtionsregler innebärandes att den egendom som gäldenären har i sin besittning skall anses tillhöra denne tills motsatsen bevisats. Påvisar tredje man att denne har sakrätt till den utmäta egendomen bryts äganderättspresumtionen och egendomen skall återlämnas till den som innehade sakrätten. Det är Kronofogdemyndigheten som har att verkställa exekution efter ansökan från borgenär som kan uppvisa giltig exekutionstitel enligt 3 kap.¹¹⁵

Av intresse för utmätning i dödsbo är att försäljning av utmätt gods hos dödsbo får inte ske förrän tidigast en månad efter det att bouppteckningen förrättades eller om boet är avträtt till boutredningsmannaförvaltning innan uppgörelse har gjorts med borgenärerna enligt 8 kap 6 §.

3.2.3 Generalexekution (konkurs)

Konkurs eller generalexekution är det förfarande som med tvång syftar till att bereda samtliga borgenärer möjlighet till att ta i anspråk en insolvent gäldenärs all egendom. Konkursinstitutet bygger på den principiella förståelsen av att när borgenärer inte kan tillgodoses fullt ut må de bära förlusten proportionellt i förhållande till envars fordran. Detta är en sanning med modifikation eftersom förmånsrätter förekommer vilka ger företräde för specifika fordringar. Istället tycks konkursinstitutet innebära ett skydd mot borgenärernas kapplöpning att utfå betalning i samband med gäldenärens insolvens, vilken endast förvärrar gäldenärens ekonomiska situation. För att ytterligare förhindra denna kapplöpning kan borgenär ansöka om konkurs var fordran ännu inte förfallit samt regler om återvinnig.¹¹⁶

En konkurs är för handen enligt 1 kap. 2 § konkurslagen (1987:672) då en gäldenär är oförmögen att betala sina skulder samt att denna oförmåga ej är temporär. Ansökan görs antingen av gäldenären själv eller av borgenär. Insolvensen bedöms enligt 2 kap. 7 § innebärande att om gäldenär lämnat uppgift om sin insolvens så skall uppgiften godtagas om skäl ej talar däremot. Om gäldenär ej heller medger borgenärs ansökan enligt 2 kap. 18 § blir det upp till borgenären att visa

¹¹⁴ Millqvist, 2015, s. 45.

¹¹⁵ Millqvist, 2015, s. 46 f.

¹¹⁶ Welamson & Mellqvist, 2003, s. 13 ff.

gäldenärens kvalificerade obestånd. Vissa presumtionsregler finns i 2 kap. 8-9 §§.¹¹⁷

Särskilda bestämmelser avseende dödsbos försättande i konkurs finns i 2 kap. 14 § konkurslagen stadgandes att förhandling måste hållas om dödsboet är underkastat delägarförvaltning och inte samtliga dödsbodelägare biträtt ansökan. Enligt samma paragraf ska en ansökan enligt ovan vilandeförklaras om en ansökan om dödsboets avträdelse till boutredningsmannaförvaltning inkommer. Bifalls den skall konkursansökan anses fallen.

Konkret innebär konkursen att gäldenärens rådighet över sin egendom upphör och sätts under en konkursförvaltares förvaltning enligt 3 kap. 1 §. Förlust av rådigheten innebär att de handlingar som gäldenären därefter företar inte medför bindande verkan. Erhåller gäldenären betalning eller annan prestation efter konkursbeslutet måste detta redovisas konkursboet, utblir sådan redovisning anses egendomen ha ingått i konkursen och tillfaller därvid konkursboet.¹¹⁸

Som ovan nämnts finns återvinning som möjlighet för att skydda borgenär. Bestämmelserna om återvinning finns i 4 kap. Återvinning i konkurs innebär ett avsteg från sakrättsliga principer där ett konkursbo under vissa former kan få till stånd en återgång av egendom trots att exempelvis den traderats. Ett grundläggande krav på att återvinning skall kunna ske är att den varit till nackdel för borgenär. Konkursboet har inget att tjäna på en återvinningstalan där konkursgäldenären redan erhållit ett fullgott vederlag.¹¹⁹

Utöver ovanstående rekvisit krävs att transaktionen skett inom återvinningsfristen som beror av två faktorer: transaktionens karaktär och parternas inbördes relation.¹²⁰ Fristen löper från obegränsad i tid till tre månader från fristdagen (då konkursansökan inkom till rätten). Närstående till konkursgäldenären belastas med avsevärt längre frist inom vilken återvinning kan ske.¹²¹

Utbetalning ur konkursboet sker genom en rangordning av fordringar som ingår i konkursen. Högst rankas separationsrätter, därefter följer kvittningsrätt enligt 5 kap. 15 § konkurslagen när ömsesidigt fordringsförhållande föreligger vid konkursutbrottet. Sedan följer förmånsrätter: i första hand avseende konkurskostnader och massafordringar;¹²² i andra hand de fordringar som är förenade med särskild eller allmän förmånsrätt enligt förmånsrättslagen (1970:979). Slutligen följer de oprioriterade fordringarna, som saknar förmånsrätt enligt förmånsrättslagen, och de efterställda fordringarna som anmälts försent eller som utgörs av böter eller viten samt anspråk på fullbordan av gåva.¹²³

¹¹⁷ Welamson & Mellqvist, 2003, s. 25 ff.

¹¹⁸ Håstad, 2000, s. 97 f.

¹¹⁹ Welamson & Mellqvist, 2003, s. 77 ff.

¹²⁰ Welamson & Mellqvist, 2003, s. 83.

¹²¹ Millqvist, 2015, s. 53.

¹²² Massafordringar är fordringar som konkursboet ådragit sig efter konkursbeslutet och riktar sig mot själva boet och inte konkursgäldenären.

¹²³ Millqvist, 2015, s. 55.

3.3 Kallelse av okända borgenärer

I de fall dödsboet har anteciperat okända borgenärer kan dödsbodelägare, testamentsexekutor och boutredningsman ansöka om kallelse på okända borgenärer enligt 2 § Lag (1981:131) om kallelse på okända borgenärer. Ansökan görs hos Kronofogdemyndigheten 4 § och skall bifoga en förteckning över kända borgenärer. Kallelse utföras enligt § 5 av myndigheten i Post- och Inrikes Tidningar med förläggande om att skriftligen anmäla sina fordringar inom sex månader.

Försitts tiden att anmäla en fordran och borgenären inte sedan tidigare är upptagen på den lista som insänts till Kronofogdemyndigheten förlorar borgenären rätten att kräva in sin fordran om denne inte kan visa att gäldenären känt till fordran innan det att anmälningstiden löpt ut enligt § 6; enligt § 8 får fordran dock fortfarande användas som kvittning.

Fordran med säkerhet i form av panträtt eller retentionsrätt inskränks ej av underlåtenhet att anmäla fordran enligt § 9.

4 Analys och slutsatser

4.1 Dödsboet och borgenärsskyddet

Dödsboets framväxt har ur ett historiskt perspektiv handlat om hur den konkurrenssituation skall lösas som uppstår mellan den avlidnes och arvingarnas borgenärer. Dödsboet skulle således kunna sägas vara en personlig likvidation eftersom förväntningen vanligtvis är att dödsboets tillgångar överskrider dess skulder och kan om så skulle vara för handen avträdas till konkurs.

Med detta synsätt följer också dödsboförvaltningen och den särskilda regleringen av dess förmögenhetsmassa. Det är en normativ lösning av vem som skall prioriteras, där den svenska rättsordningen stipulerar en förmån för den avlidnes borgenärer till den avlidnes egendom. Behandling av dödsbo och borgenärsskydd som två av varandra oavhängiga fenomen blir tämligen främmande, ty dödsboet framstår snarare vara en form av just borgenärsskydd.

Det borgenärsskydd som ärvdabalken ger borgenärer är först och främst balkens krav på ändamålsenlig förvaltning av dödsboet. Boutredningsmannainstitutet är ytterligare ett skydd för borgenär som erbjuder möjlighet att få en lämplig och oberoende förvaltare av boet utan att behöva söka få dödsboet i konkurs. Boutredningsmannainstitutet framstår som ett effektivt medel för att kunna säkra en uppfyllelse av ändamålsenlig förvaltning. Möjligheten till återgång av arvskifte jämlikt personligt skadeståndsansvar för förvaltare fungerar som en sanktion syftandes att tillse adekvat förvaltning.

4.2 Ändamålsenlig förvaltning och ”lojalitetsplikt”

Som ovan konstaterats syftar dödsboet alltid till att avvecklas. Detta med den bakomliggande grunden att boet skall undersökas och rättshavare skall utfå sin rätt, oavsett det är arv eller fordran. Med detta övergripande syfte finns det därmed en borte gräns för vilka förvaltningsåtgärder som kan vidtagas av dödsboet och den som förvaltar dödsboet.

Det rättsliga förbudet mot att företa för dödsboförvaltningen främmande åtgärder tar sikte på förhållandet mellan dödsboet och den person som rättshandlingen ingås med, där god tro är ett krav. Vad som är för handen i denna uppsats är hur denna bestämmelse påverkar borgenärs skydd för fordran i dödsboet. Den ändamålsenliga förvaltningen karakteriseras av att den tar sikte på att avveckla

boet, efter att ha tillvaratagit dödsboets intressenters rätt och utan att belasta boet med för förvaltningen onödiga, främmande, kostnader.

I uppsatsen har en uppdelning gjorts mellan vad förvaltningen syftar till, dess ändamål, och vem som har att konkret tillse att detta ändamål uppfylls. Även om ärvdabalken inte talar om en lojalitetsplikt för förvaltare ter sig det närmast vara förhållandet. Förvaltare av dödsbos utrymme att efter eget gottfinnande sköta förvaltningen är begränsad. Förvaltarens uppgift är att förvalta dödsboet inom ramen för ärvdabalken givna ramar. Dessa ramar är uppställda för att sörja för begravning, utreda boet, betala skulder, verkställa legat och ändamålsbestämmelse samt därefter skifta boet.

Härutöver kan dödsboförvaltningen indelas i en ideell och en ekonomisk del där den ideella hänför sig till ombesörjandet av den avlidnes begravning och har en anknytning till den avlidnes närstående, krasst uttalat utan intresse för utomstående. Den ekonomiska delen har både närstående (i form av dödsbodelägare) och borgenärer intresse i. Denna tudelning skiljer dödsboet och den fysiska personens juridiska avveckling från den juridiska personens dito, där ett emotionellt fång saknas och en ideell del av förvaltningen då blir överflödig.

4.3 Dödsboets skiftande rättsliga status

Inkråmet i dödsboet beror antingen på förhållanden som inträtt på grund av den avlidnes förehavanden eller förhållanden som inträtt på grund av dödsboförvaltningen. Förenklat uttryck, ifall förhållandet mellan förmögenhetsmassan och tredje man uppstått före eller efter dödsögonblicket. Denna särskiljning har beträffande prioriteringen av den avlidnes skulder ingen betydelse. Däremot har det betydelse för förhållandets underkastelse av konsumentskyddet. För avtal som ingåtts av den avlidne i egenskap av konsument inträder dödsboet som konsument, medan konsumentskydd saknas för avtal som ingås av dödsboet.

Denna uppdelning är inte lika klar i tillämpningen som det ovan uttalade gesken av. En skillnad i åtminstone Allmänna reklamationsnämndens avgöranden kan skådas i beslutsmotiveringarna. Från att först direkt ha tillämpat konsumenttjänstlagen på dödsbon, till att sedan analogivis jämföra dödsbo med konsument, till att som i de senaste avgörandena uttala att konsumenttjänstlagen enkom är tillämplig analogt då lagen ger uttryck för allmänna civilrättsliga principer. Således tycks dödsboet ej längre behandlas som konsument av nämnden. Rättspraxis har inte hittats.

Vidare uppstår problem i de fall där dödsboet är underkastat delägarförvaltning eftersom oklarhet kan uppstå för tredje man ifall det är dödsbodelägaren personligen eller dödsboet som är motparten. Flera typer av avtal som ligger inom ramen för dödsboförvaltningen, exempelvis i avyttrandet av bostad, är typiskt sätt sådana åtgärder som även skulle vara åtgärd till nytta för dödsbodelägaren i egenskap av konsument.

4.4 Dödsboets död och uppståndelse

Ett avvecklat dödsbo kan återuppstå genom att talan väcks mot dödsboet, alternativt att dödsboet väcker talan efter att arvskifte har skett.

Arvskifte, eller registrering av bouppteckning i fallet med endast en dödsbodelägare, som vanligtvis räknas som brytpunkt för när dödsboet är avvecklat är ej exigibla handlingar som utsläcker tredjemansskyddet. Snarare är det så att för att återgång av arvskifte skall kunna ske fordras det att dödsboet återuppstår. Uppståndelsen består häri av att arvet skall återgå medförandes att det åter finnes en förmögenhetsmassa som underkastas särskild förvaltning. Härav blir dödsboet enkom preliminärt avvecklat exempelvis till dess att dödsboets presumtiva skulder preskriberas. Således, har inte kallelse på okända borgenärer skett är dödsboet ej definitivt avvecklat.

4.5 Dödsboets ”förmånsrätter”

De intressen som förekommer i dödsboet kan för att vidga förståelsen iklädas i en konkursrättslig liknelse. De intressen från dödsbodelägare, legatarier och borgenärer som bildligt tävlar mot varandra skulle kunna liknas vid konkursboets förmånsrätter.

Förenklat skulle en ”rangordning” kunna konstrueras enligt nedan.

1. Boutrednings- och begravningskostnader;
2. Dödsboets skulder, med prioritet för särskilda sakrätter;
3. Verkställande av legat och ändamålsbestämmelse;
4. Arv, skifte av dödsbodelägarnas andel

Denna rangordning följer dels av vad som utgör dödsboförvaltningens syfte, dels möjligheterna till återgång av egendom som utges på benefik grund.

Rangordningen är en parallell till konkursboets och ordningen för hur fordringar betalas ut i konkursboet. En viktig skillnad är att i dödsboets fall finns inga massafordringar. De skulder som uppkommer efter det att personen avlidit erhåller ingen företrädesrätt framför de skulder som uppstått medan den döde ännu var i livet.

Liknelsen brister ytterligare i det faktum att konkursen beror på insolvens och att alla fordringar därför inte betalas, medan ovanstående rangordning även gäller för solventa dödsbon. Samtidigt skall sägas att dödsbodelägarnas andel just är en andel som beror på dödsboets fluktuerande tillgångar.

4.6 Avslutande anmärkningar

Avslutningsvis skall några anmärkningar göras. Den första anmärkningen avser givetvis en återkoppling till uppsatsens frågeställning. Det föreligger ett starkt skydd för borgenär: undantaget begravningskostnader skall boets medel i första hand användas för att täcka borgenärernas fordringar och utredningen därav. Benefika utbetalningar får stå tillbaka. Dödsboets skall dessutom förvaltas på ett ändamålsenligt sätt av förvaltarna och även om ändamålsenlig förvaltning och lojalitetsplikt för förvaltare inte begrepp som förekommer i lagstiftning eller nämnvärt i doktrin beskriver de ändå en ordning som redan förekommer även om de inte givits något speciellt namn. För att klargöra detta förhållande har det känts tvunget att bryta mot den konventionella uppställningen av dödsboförvaltning.

Den andra anmärkningen avser det faktum att förevarande ämne inte är föremål för kontinuerliga jämväl ingående studier. Det tar sig också uttrycket i det äldre källmaterialet som i uppsatsen använts. Det blir således bitvis problematiskt att skilja mellan vad som är gällande rätt och vad som är rättshistoriska eller rättsfilosofiska reflexioner. I uppsatsen har det därför försökts att presentera dödsboet och dess förvaltning på ett annat sätt än det i doktrinen traditionella för att genom nya infallsvinklar kunna bidra till ökad kunskap på området.

Konsumentskyddet var inte vid boutredningslagens tillkomst existerande och de spörsmål som ställs gällande dödsboets konsumenträttsliga status kan inte tillfredsställande besvaras. Om denna anmärkning tillåts utmynna i en de lege ferenda-diskussion skulle här vilja anhållas ett behov att utreda frågan närmare. Principen om att dödsboet som sådant inte skall vara konsument, medan den avlidne och därmed de avtal denne ingått före sin död, samt arvingarna och de avtal de ingår med dödsboets egendom efter arvskifte är konsumenter framstår till viss del som märklig. Samma resonemang återkommer gällande vem som är avtalsparten: dödsbodelägaren eller dödsboet? Eftersom det ur juridisk synvinkel är mest förmånligt att vara konsument skapas med nuvarande ordning incitament för att delägaren dolt ingår avtal i eget namn men för dödsboets räkning för att på så vis tillförskansa sig konsumentskyddets fördelar.

5 Abstract

This thesis is about the administration of Swedish decedent estates and the creditors' financial security of claims according to Swedish legislation. The legal regulation on the administration of decedent estates is dated and has some need to be updated. The findings of the thesis are as follows: the creditor's security has a strong status, primarily due to the inheritance code's requirement of purposive administration of the estate. This means that creditors payment is prioritised ahead of inheritors' inheritance. Creditors' payment is only second to the payment of cost regarding to funeral and inventory of the estate. It can be discussed if the administrator of the estate must act with dedication to fulfil the requirement of purposive administration. The estate's uncertain status as a consumer may be studied further.

6 Referenser

Offentligt tryck

SOU 1932:16, Lagberedningen, *Förslag till Lag om boutredning och arvskifte m. m: Förslag till revision av Ärvdabalken IV.*

SOU 1954:6, Ärvdabalkssakkunniga, *Ärvdabalk: Förslag*

SOU 2014:47, Konsumenttvistutredningen, *Förbättrad tvistlösning på konsumentområdet: ny EU-lagstiftning och en översyn av den svenska systemet*

Prop. 1980/81:48 *Om dödsbodelägares ansvar för den dödes skulder m.m.*

SOSFS 2013:1, *Socialstyrelsens allmänna råd om ekonomiskt bistånd*

Rättsfallsförteckning

NJA 1895 s. 161

NJA 1914 s. 45

NJA 1923 s. 415

NJA 1929 s. 409

NJA 1966 s. 609

NJA 1971 s. 109

NJA 1976 s. 560

NJA 1989 s. 452

NJA 2000 s. 97

NJA 2002 s. 136

NJA 2004 s. 529

RÅ 1988 ref. 67

RH 2010:43

ARN:s avgöranden

ARN 2008-0649

ARN 2008-0962

ARN 2008-4137

ARN 2011-6623

ARN 2013-04342

ARN 2016-02893

ARN 2016-03771

Litteratur

- Carlsson, Kenny & Schött, Robert. (1991) *Handbok i Begravning: Nya författningar med kommentarer*. Stockholm: Allmänna förlaget
- Gregow, Torkel. (2012) *Utsökningsrätt*. 4 uppl. Stockholm: Nordstedts juridik
- Grobgeld, Lennart & Norin, Anders. (2013) *Konsumenträtt: Regler till hjälp och skydd för konsumenterna*. 5. uppl. Stockholm: Nordstedts juridik
- Håstad, Torgny. (2000) *Sakrätt avseende lös egendom*. 6 uppl. Stockholm: Nordstedts juridik
- Karlgrén, Hjalmar. (1929) *Studier över privaträttens juridiska personer och samfälligheter utan rättspersonlighet*, Diss. Stockholm: Univ. Göteborg.
- Karlgrén, Hjalmar. (1951) *Ändamålsbestämmelse och stiftelse*. Lund: C. W. K. Gleerup
- Kleinman, Jan. (2013) "Rättsdogmatisk metod" I: Korling, Fredric & Zamboni, Mauro (red.) *Juridisk metodlära*. 1 uppl. Lund: Studentlitteratur
- Malmström, Åke & Saldeen, Åke. (1991) *Successionsrätt: Arv, boutredning och arvskifte*. 8 uppl. Uppsala: Iustus förlag
- Millqvist, Göran. (2015) *Sakrättens grunder: En lärobok i sakrättens grundläggande frågeställningar avseende lös egendom*. 7 uppl. Stockholm: Nordstedts juridik
- Nial, Håkan & Hemström, Carl. (2007) *Om handelsbolag och enkla bolag*. 4 uppl. Stockholm: Nordstedts juridik
- Nordling, E. V. (1892) *Om boskillnad och om behandling af död mans bo: med särskilt afseende å Kongl. Förordning huru gäld vid dödsfall betalas skall och om urarfvagörelse m.m den 18 september 1862*. 3 uppl. Uppsala: Juridiska föreningen
- Peczenik, Alexander (1995) *Juridikens teori och metod: En introduktion till allmän rättslära*. 1 uppl. Stockholm: Nordstedts juridik.
- Walin, Gösta & Lind, Göran. (2009) *Kommentar till Ärvdabalken: Del II (18-25kap.) Boutredning och arvskifte, försäkringar m.m*. Stockholm: Nordstedts juridik (cit. Walin & Lind II)
- Walin, Gösta & Ingvarsson, Torbjörn. (2013) *Borgen och tredjemanspant*. 4 uppl. Stockholm: Nordstedts juridik
- Welamson, Lars & Mellqvist, Mikael. (2003) *Konkurs*. 10 uppl. Stockholm: Nordstedts juridik
- Winroth, Alfred. (1909) *Svensk civilrätt V: Arf och danaarf*. Stockholm: Nordstedts

Internetkällor

- Domstolsverkets handbok. [Elektronisk]
<http://www.dvhandbok.domstol.se/arende/avsnitt%2008.htm> Hämtdatum: 2017-05-22
- Kammarkollegiet. [Elektronisk] <http://www.kammarkollegiet.se/alternativ-tvistlosning/alternativ-tvistlosning/godkanda-namnder> Hämtdatum: 2017-03-25
- Stadgar för SBF:s reklamationsnämnd. [Elektronisk]
<http://www.begravningar.se/reklamationsnamnden/reklamationsnamndenstadgar> Hämtdatum: 2017-05-20